

OD „MISEREBITUR” DO „COGITATIONES”
ASPEKTY LITURGICZNE ORAZ TEOLOGICZNO-PASTORALNE IDEE MSZY
O NAJŚWIĘTSZYM SERCU JEZUSA

Najważniejszą i bezpośrednią inspiracją do napisania tego artykułu był jubileusz 250-lecia ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusa w 1765 roku, a wraz z nim przeznaczonego na tę okazję formularza mszy *Miserebitur* oraz oficjum. Schemat pierwotny mszy o Sercu Bożym został poddany sporym zmianom, na które miały wpływ wydarzenia historyczne i refleksja teologiczno-liturgiczna, a w konsekwencji także pastoralna Kościoła. Od dnia narodzin *Miserebitur* aż do momentu wprowadzenia *Cogitationes* (1929 i 1970) do Mszału rzymskiego odnotowujemy liczne zjawiska aktywności wiernych świeckich i fakty historyczno-liturgiczne świadczące o pobożności ludowej, które zaowocowały kolejnymi petycjami do Stolicy Apostolskiej i zatwierdzeniem nowych formularzy mszy o Sercu Pana Jezusa.

Materiał źródłowy (tj. formularze mszalne od *Miserebitur* do *Cogitationes*) wskazuje na rozwój idei, pewną dynamikę zmian, którą trzeba ukazać, by dostrzec całe teologiczne bogactwo treści formularzy mszalnych o Sercu Bożym. Ich dokładna liczba trudna jest do ustalenia. Możemy jednak, idąc za klasykiem Nillesem¹, wyszczególnić trzynaście formularzy, które są najważniejsze i najbardziej znane spośród wszystkich mszy o Sercu Bożym zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską, mających ogólnie zasięg lokalny i powszechny. Są to msze, które zostały oznaczone literami alfabetu: **A.** *Miserebitur* (1765); **B.** *Egredimini* (1778); **C.** *Gaudeamus* z Besançon (1694); **D.** *Gaudeamus* św. Jana Eudesa (1668); **E.** *Venite exultemus* o. P. Gallifeta (1688); **F.** *Ingređiens* z Paryża (1739); **G.** *Venite ad me* (druga poł. XVIII w. – 1771?); **H.** *Exurge* dla Benedyktynek od Wiczystej Adoracji; **I.** *In capite libri* z Orleanu (1716); formularze z tą samą nazwą, ale róż-

---

¹ Autor w swoim artykule powołuje się na jego pracę, ale niestety musiał mieć do dyspozycji jedenotomowe wydanie Nillesa, stąd różnica stron, na które się powołuje Bugnini, w stosunku do wydania, według którego my cytujemy, por. N. Nilles, *De rationibus festorum Sacratissimi Cordis Jesu et Purissimi Cordis Mariae: libri IV*. T.II. Oeniponte 1885, s. 5-42.

niące się drobnymi elementami, z dwoma dodatkowymi schematami, **K.** *In capite libri*, ale z innymi oracjami; **L.** *In capite libri*, z sekwencją i prefacją własną; **M.** *Habentes*; **N.** *O altitudo* św. Sulpicjusza na święto *vitae interioris Christi*². Jednak od razu musimy sobie uświadomić, że nie wszystkim z tych formularzy można i należy przypisać taką samą wartość, która miałyby wpływ na powstanie święta, albo na dynamiczny rozwój liturgicznego kultu w latach od 1668 do 1929, jak to miało miejsce w przypadku ośmiu „autentycznych” mszy poświęconych czci Serca Jezusa³.

Oprócz tych autentycznych, uznanych przez autorytet kościelny, istniały także i były niekiedy stosowane do użytku lokalnego formularze mszalne, które – jak podaje Nilles – były określane mianem *missae spuriae*, przy czym nazwa ta stanowiła jakby ich *terminus technicus*, który był rozpoznawany przez Stolicę Apostolską w ówczesnym prawodawstwie kościelnym w obszarze *res liturgica*⁴.

Dlatego nie można się dziwić, że ogółem, jak podaje ks. prof. Bogusław Nadolski, można się doliczyć ponad 30 różnych formularzy mszy o Najświętszym Sercu – i to tylko w latach 1672-1840. Na tym jednak nie koniec, bo w latach

² Msza *O altitudo divitiarum sapientiae* należała do oficjum własnego, tj. była wyjęta *Ex Proprio Seminarium Sancti-Sulpitii* i przeznaczona była na feria V. hebdom. II. Post Pascha. Sulpicianie (P.S.S.) byli członkami Stowarzyszenia Życia Apostolskiego zwanego *Societas Presbyterorum a Sancto Sulpitio* („*Compagnie des Prêtres de Saint-Sulpice*”), założonego w Paryżu w 1642 r. przez J. J. Ollera (1608-1657) w celu przygotowania kapłanów zdolnych do prowadzenia seminarium kościelnych. Sulpicianie mieli życie wspólnotowe i własne oratoria, gdzie sprawowali Eucharystię, ale nie składali ślubów publicznych (nie byli zakonem). Konstytucje P.S.S. zostały zaakceptowane przez Stolicę Apostolską w 1921 i 1931 roku; Por. tamże, t. II, s. 38-42; I. Noye, *Sulpicianer*, w: M. Buchberger, J. Höfer, K. Rahner, *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. IX, Freiburg im Breisgau 1964, kol. 1162.

³ Por. A. Bugnini. *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, w: *Cor Jesu: commentationes in litteras encyclicas Pii XII «Haurietis aquas» quas peritis collaborantibus ediderunt Augustinus Bea Hugo Rahner* [et al.], t. I, Roma 1959, s. 61-62.

⁴ Ogólnie, chodzi o wydanie nieautentyczne, bez autoryzacji tekstu (od łac. *spurius*, -a, -um – nieślubny, podrzucony, nieprawdziwy). *Teksty liturgiczne, o których tutaj mówimy, są zdefiniowane w następujący sposób: „Leges in quavis societate legitimo ex fonte dimanare dicuntur; si editae ab iis peronis sunt, quae juxta ejusdem societatis constitutionem potestatem legiferam in ea habent; spurias contra omnes illas leges esse patet, quae ab iis proficiscuntur, qui auctoritate, quam in societatem aut aliquam ejus partem sibi vindicant, destituti sunt. Inter authenticas et spurias leges mediae interjacent quadantenus authenticas, quae licet initio e fonte spurio prodierint, postea tamen quadantenus seu pro aliqua societatis parte approbatae a legislatore sunt”. O celebracjach mszy i oficjum Serca Jezusa przed 1765 r. w różnych prowincjach czytamy: „Spuriis monumentis accensendae igitur sunt episcoporum constitutiones, quibus absque praevia facultate Sedis Apostolicae Officium ac Missam Sacratissimi Cordis Jesu ante an. 1765 celebrari jusserunt, quantumvis licet ejusmodi Missae varias exercitationes ac preces Cordi Jesu colendo maxime indoneas complecterentur, atque earundem ope sacratissimus cultus celebrior factus ab integris provinciis usurpari et in praxim deduci coeperit”; por. Nilles, *De rationibus*, t. II, s. 528-535. Bugnini wymienia następujące *missae spuriae*: *Ingressus, Exurge, In capite oras Habentes*; por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 91-92.*

1765-1970 Stolica Apostolska zatwierdziła 4 formularze, którymi się tutaj zajmujemy, do których, jak należy wnioskować, po 1840 roku doszły dwa nowe (w 1921 i 1929 r.), gdyż najnowszy tekst *Cogitationes* (1970 r.) w istocie jest tym samym co Piusa XI, a w jego euchologii poczyniono niewiele zmian. Te zaś, które zostały wprowadzone w mszale Pawła VI do tekstu formularza przeznaczonego na uroczystość Serca Jezusa, w największym stopniu dotyczą modlitwy po Komunii. Ponadto msza o Sercu Bożym została także wzbogacona formularzem wotywnym i nowymi czytaniem na uroczystość w cyklu ABC. Wotywa również ma sporo czytań do wyboru.

Do czterech najważniejszych formularzy, które poprzedzają aktualną wersję mszy z uroczystości i wotywy Najświętszego Serca Jezusa należy zaliczyć: 1. *Miserebitur* (dla Polski i Portugalii – 1765 r., pierwszy formularz nowo zatwierdzonego święta); 2. *Egredimini* (dla Wenecji, Austrii i Hiszpanii – 1778 r.); 3. *Sciens Jesus* (1921 r.); oraz 4. *Venite ad me* (1771? – wyd. Christ. de Beaumont de Répaire⁵). Po nich pojawiła się msza *Cogitationes* (1929 r. – tekst opracowany przez benedyktynów pod kierunkiem H. Quentina, z polecenia papieża Piusa XI) wraz ze swą aktualizacją zaaprobowaną przez Pawła VI (MR 1970)⁶.

Oficjalne, publiczne (kanoniczne) Święto Najświętszego Serca Jezusa (w ryście *duplex maius*) ze mszą własną *Miserebitur* i oficjum zostało zatwierdzone decyzją *Świętej Kongregacji Rytów* 2 stycznia 1765 roku dopiero za czwartym podejściem, a aprobatą początkowo dotyczyła Królestwa Polski oraz katolików w Królestwie Hiszpanii, jak również bractw p.w. Najświętszego Serca Jezusa w Rzymie. Miesiąc później (6 lutego) decyzję tę zatwierdził papież Klemens XIII, ograniczając pozwolenie tylko do Polski i wyżej wymienionych bractw. Miało ono być obchodzone w piątek po oktawie *Corpus Domini*⁷.

⁵ Por. Nilles, *De rationibus*, t. I, s. 482-484.

⁶ Niektórzy wyliczają tutaj tylko trzy msze poprzedzające aktualny formularz (*Cogitationes*), tj. *Miserebitur*, *Egredimini* i *Sciens Jesus*. A tymczasem *Venite ad me* jest bardziej znaną euchologią mszalną niż *Sciens Jesus*; por. B. Nadolski, *Liturgika. Liturgia i czas*, t. II, Poznań 2013, s. 220.

⁷ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 90. Podaje on błędnie, że święto przypada w piątek po Uroczystości Ciała Chrystusa (al *Venerdi dopo il Corpus Domini*), pominiawszy słowo *octava*. W zestawieniu zaś całościowym podaje już prawidłowo. Nasza tabela (tab. 1) zawiera tylko msze, którymi tu się zajmujemy, oraz *Sciens Jesus* i najnowszą *Cogitationes* z 1970 roku, których brak u Bugninięgo.

**Zestawienie historyczno-liturgicznych danych
autentycznych mszy o Sercu Jezusa od 1765 r. (tab. 1)**

Msza	zaaprobowana przez	rok	pozwolenie dla	ryt	dzień celebracji
<i>Miserebitur</i>	Klemens XIII	26.I. i 6.II.1765	„pro regno Poloniae et pro archiconfrat. Urbis”	duplex maius	Pt. po okt. B.Ciała
	Klemens XIII	10-11.V.1765	„pro Societate Iesu”	duplex maius	Pt. po okt. B.Ciała
<i>Venite ad me</i>	Klemens XIII różni biskupi	10-11.V.1765 II. poł. XVIII w. 1771?	„pro Societate Iesu” Lyon, Paryż, Trapiści, i inne diecezje	duplex maius duplex maius	Pt. po okt. B.Ciała 3 ^a niedziela po Zesł. Ducha św.
<i>Egredimini</i>	Pius VI	11.I.1778	„pro dominiis Port.”	dupl. I cl. sine oct.	Pt. po okt. B.Ciała
	Pius IX Leon XIII	23,26.VIII.1856 28.VI.1889	„pro Eccl. univers.” „pro Eccl. univers.”	duplex maius dupl. I cl.	Pt. po okt. B.Ciała Pt. po okt. B.Ciała
<i>Sciens Jesus</i>	Benedykt XV	9.XI.1921	„a singulis dioecesibus petentibus”	duplex maius	Cz. po okt. B.Ciała <i>Euch. Serce Jezusa</i>
<i>Cogitationes 1</i>	Pius XI	29.I.1929	„pro Eccl. univers.”	dupl. I cl. cum octava III ordinis	Pt. po okt. B.Ciała
<i>Cogitationes 2: sollemnitatis; votiva</i>	Paweł VI	MR 1970	„pro Eccl. univers.”	sollemnitatis (sine oct.)	Pt. po okt. B.Ciała
	Paweł VI	MR 1970	„pro pietate fidelium”	votiva	<i>in feriis per annum, etiamsi occurrit memoria ad libitum</i>

Msza *Miserebitur* (1765) rozwija temat miłości miłosiernej Serca Jezusa, której miara określana jest w introicie w kategoriach obfitości (nadmiaru, bezmiaru): *secundum multitudinem miserationum suarum*. Chodzi o zbawczą miłość Serca cichego i pokornego (por. Mt 11, 29), która nikogo z synów ludzkich nie odrzuca – *non... abiecit filios hominum*, lecz przyciąga wszystkich do siebie i staje się dla nich „szkołą świętości” (graduał). Płynie ona dla każdego z nas prosto z Serca Boga pełnego niezliczonych dobrodziejstw (por. kolekta)⁸.

Dotykamy tutaj tajemnicy historii zbawienia i uświęcenia człowieka, którą wyraża symbolika przebitego Serca Bożego oraz wypływającego zeń strumienia krwi i wody jako zbawczego źródła, który w tradycji chrześcijańskiej (w pismach Ojców) będzie odnoszony do Kościoła i sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii.

⁸ Por. tamże s. 75. Tekst introitu wyjęty z Lamentacji Jeremiasza (*Thren. 3,32.25.[32]*) zaczerpnięty z Wulgaty; *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, R. Gryson (red.), Stuttgart 1994. Jednak dla pełnego kontekstu trzeba tu przytoczyć także ww. 31 i 33: „31 *Bo nie jest zamiarem Pana odtrącić na wieki. 32 Gdyż jeśli uniży, ma litość w dobroci swej niezmiernej; 33 niechętnie przecież poniża i uciska synów ludzkich. 25 Dobry jest Pan dla ufnych, dla duszy, która Go szuka*” (Lm 3, 25, 31-33). Polski przekład: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tyńceckich, Poznań 2007.

Do tego zbawczego źródła popłyną z „wdzięcznością” (por. epistoła) wszystkie narody, aby się przy nim i w Nim nasycić. To źródło obfitujące w dary zbawczej łaski Bożej jest wprost odpowiedzią na nasze pragnienia i ufnosć, którą pokładamy w Panu (por. ofertorium)⁹.

Słowa Ignacego Loyoli zamieszczone w uwadze, która poprzedza kontemplację [pomocną] do uzyskania miłości, że „miłość winno się zakładać więcej na czynach niż na słowach”¹⁰, mogą być dobrym komentarzem do wersetu graduauł nawiażującego do Ostatniej Wieczerzy i słów św. Jana. Ukazują one Jezusa, który swoich uczniów umiłował do końca (*in finem*), a więc miłością bezgraniczną i niepokalanej ofiary z samego Siebie (por. Hbr 9, 14), miłością szaleńczą, aż po krzyż. Przykład takiej ofiary Bożej miłości ma nas uzdolnić do naśladowania Chrystusa oraz tak przygotować nasze serca składające ofiarę Bogu, aby stały się bardziej gorliwe, aby zostały zapalone płomieniem Bożej miłości (sekreta)¹¹.

Tematem prefacji tego formularza jest Krzyż święty (prefatio *de Cruce*: «*Qui salutem...*») i zwycięstwo życia nad śmiercią, co jeszcze bardziej uwydatnia historiozbawczy charakter miłosiernego czynu Jezusa dokonanego na drzewie Krzyża, Jego ofiary z życia, a zarazem daru nowego życia dla zbawienia rodzaju ludzkiego, życia, które wytrysnęło z Jego przebitego Serca. Prefację *O Krzyżu* wraz z tłumaczeniem podajemy tutaj w całości¹²:

Qui salutem humani generis in ligno Crucis
constituisti: ut, unde mors oriebatur, inde
vita resurgeret: et, qui in ligno vincebat, in
ligno quoque vinceretur.

Któryś zbawienie rodzaju ludzkiego
w drzewie Krzyża położył: aby, skąd śmierć
początek wzięła, życie wytrysnęło i aby
ten, który przez drzewo zwyciężył, przez
drzewo też był zwyciężony.

Źródła tej prefacji (VD, n. 1200), tekst i szczegółowy aparat krytyczny do niej, został zamieszczony w wielotomowym dziele łacińskiej serii *Corpus Christianorum*, gdzie pojawia się jako prefacja przeznaczona na msze: 1) *O Krzyżu św.*, na wotywę odprawianą w piątek (*Missa votiva. Feria VIa. De sancta cruce*); 2) z okazji *Odnalezienia Krzyża św.* (*In Inventione sanctae Crucis. 3 Maii*); 3) na *Podwyższenie Krzyża św.* (*In Exaltatione sanctae Crucis. 14 Sept.*); oraz 4) w okresie *Męki Pańskiej* (*Tempore Passionis*). Prefacja „*Qui salutem*” znajduje się w różnych manuskryptach, począwszy od VIII/IX w., a także w *Sakramen-*

⁹ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 76.

¹⁰ Por. I. Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, Kraków 2002, n. 230. W oryginale: *el amor se debe poner más en las obras que en las palabras*.

¹¹ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 76-77.

¹² Tekst łaciński i polskie tłumaczenie prefacji opracował O. G. Lefebvre OSB. Przekład polski poprawiali: ks. dr Stefan Świątlicki i ks. Henryk Nowacki; por. G. Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, Brugis 1931, s. 94-95.

tarzu gregoriańskim, w MR 1474 i nn., w MR przed 1970; MR 1970, *Missale Ambrosianum*¹³.

Aktualnie znajdziemy *Qui salutem* w Mszałe rzymskim jako prefację nr 48: *In Exaltatione Sanctae Crucis (De victoria crucis gloriosae)*. W porównaniu do *Corpus Christianorum*, A. Ward i C. Johnson podają bardziej zwięźle liturgiczne źródła tej prefacji (podajemy oryginalne oznaczenia): 1) MR p. 609; Moeller 1200; 2) por. MA 613/6, p. 1127; oraz jego poprzednie liturgiczne źródła: = Alc 18,37: 9. *De Sancta Cruce* (Pr); = MR* *Praefatio de Sancta Cruce* (Pr); = MR 1969 (p. 93): *Praefatio de Sancta Cruce* (Pr); = MR 1970 (p. 609): *In Exaltatione Sanctae Crucis, Praefatio* (Pr); = Berg 1284: *Feria VI, Missa sanctae Crucis* (Pr); 3) *Modern Ambrosian parallel*: MA* p. [49]¹⁴.

Ostatnia z oracji *Miserebitur* (modlitwa po Komunii) jest pokornym błaganiem skierowanym do Boga jako Pana, domyślnie – Jezusa Chrystusa, cichego i pokornego sercem, aby ci, którzy zaczerpnęli do sytości Jego zbawczych sakramentów przynoszących pokój i radość duchową (*rozkosz*), mogli dzięki Niemu zostać oczyszczeni ze skazy (zepsucia) grzechu (*à vitiórum labe purgatos*), a dzięki temu, by ogarnął ich wstręt do pychy i doczesnych marności (*à superbis saeculi vanitatibus abhorrere*)¹⁵.

Liturgiczne źródła oracji mszy *Miserebitur* (tab. 2)

<i>oratio</i>	ver. Latina	tłum. Polskie	źródła
Collecta	Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui in sanctissimo dilecti Filii tui Corde gloriantes, praecipua in nos caritatis eius beneficia recólimus, eórum pariter et actu delectemur et fructu.	Daj, prosimy, Wszechmogący Boże, abyśmy którzy chlubiąc się w Najświętszym Sercu umiłowanego Syna Twego, wspominamy Jego szczególnie dobrodziejstwa miłości względem nas, rozkoszowali się zarówno ich doznawaniem, jak i owocami.	Kompozycja nowa. Brak starszych źródeł. Por. Bruy II: n° 828 (Feria II Majoris hebdomadae. <i>Postcom.</i>)
Secreta	Tuere nos, Domine, tua tibi holocausta offerentes: ad quae ut ferventius corda nostra praeparentur, flammis adure tuae divinae caritatis.	Panie, strzeż nas, którzy składamy Tobie całopalne ofiary, aby zaś serca nasze goręcej na nie się przygotowały, zapal je płomieniami Twej Boskiej miłości.	Kompozycja nowa. Bruy II: n° 1165 (Missae pro aliquibus locis. Feria V post Octavam Cordis Jesu. Eucharistici Cordis Jesu. <i>Secr.</i>)

¹³ Dla pogłębienia studium nad samą prefacją i jej bardzo szczegółowego aparatu krytycznego; por. *Corpus praefationum. Textvs (Q-V)*, E. (Eugène) Moeller (red.), w: *Corpus Christianorum. Series Latina*, T.161C. Turnhout 1980, s. 371; Tenze, *Corpus praefationum. Apparatus (Q-V)*, w: *Corpus Christianorum. Series Latina*, t.161D, Turnhout 1980, s. 589-590.

¹⁴ Por. A. Ward, C. Johnson, *The sources of the Roman Missal (1975)*. II: Prefaces, „Notitiae” 24 (1987), nr 252-253-254, s. 706 [298] nn. Są tu także wymienione biblijne i patrystyczne źródła.

¹⁵ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 77.

Postcom- munio	Pacifcis pasti deliciis et salutaribus sacramentis, te supplices exoramus, Domine Deus noster: ut qui mitis es et humilis corde, nos a vitiorum labe purgatos, propensius facias a superbis saeculi vanitatibus abhorre.	Nasyчени niosącymi pokój rozkoszami i zbawczymi sakramentami, pokornie Cię błagamy Panie, nasz Boże, [spraw Ty], który jesteś cichy i pokorny Sercem, byśmy oczyszczeni ze zmaży wszystkich grzechów, usilniej stronili od pysznych światowych próżności.	Kompozycja nowa. Brak starszych źródeł.
---------------------------	--	---	--

Pierwsza z oracji (kolekta, zob. tab. 2) jest nową kompozycją, ale ostatnia jej część pochodzi z modlitwy po Komunii poniedziałku Wielkiego Tygodnia. Sekretta zaś jest wzięta z formularza mszy *pro aliquibus locis* oraz czwartku po Oktawie Serca Jezusa (tj. święta Eucharystycznego Serca Jezusa). Ostatnia z euchologii tej mszy – modlitwa po Komunii, także należy do nowych kompozycji i nie ma swych wcześniejszych odniesień w źródłach¹⁶.

Z oczywistych względów brakuje polskiej wersji mszy *Miserebitur* (1765), łącznie z polsko-łacińskimi wydaniem mszału rzymskiego (np. wyd. Lefebvre 1931; wyd. tynieckie 1963). Można w nich odnaleźć tylko następujące msze: *Egredimini*, *Sciens Jesus* oraz *Cogitationes* (1929), która zastąpiła *Miserebitur*. Poza tym w powyższym zestawieniu należy zauważyć, że jedynie kolekta z *Miserebitur* z niewielkimi zmianami przeszła do formularza *Cogitationes* (1929). Dlatego też, uwzględniając ten fakt oraz dokonując małych korekt językowych i stylistycznych, przyjmujemy za podstawę tłumaczenie oracji *Miserebitur* zamieszczone w znanym opracowaniu poświęconym kultowi Serca Jezusa¹⁷.

Msza *Venite ad me* (II. poł. XVIII w., prawdopodobnie 1771 r.) jest jednym ze schematów formularzy liturgicznych ku czci Serca Jezusa, który pośród wielu tekstów powstających prawie wszędzie w tamtym okresie cieszył się największym powodzeniem we Francji¹⁸. Wielką estymą otaczany był zwłaszcza u trapiistów używających go już od 1796 r., którzy zdecydowali się zwrócić z prośbą do Stolicy Apostolskiej o jego aprobatę w 1842 roku. Zyskał ją najprawdopodobniej w drugiej połowie XIX w. (ok. 1856-1860)¹⁹.

Nie należy mylić mszy *Venite ad me omnes*, o której tutaj mówimy, z formularzem *Venite exsultemus* (1688) autorstwa o. Galliffeta. Msza *Venite ad me*,

¹⁶ Por. P. Bruylants, *Les oraisons du missel romain: texte et histoire*, t. II, Louvain 1952, s. 235 [nr 828], s. 337 [nr 1156].

¹⁷ Por. *Bóg bliski. Historia i teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*, Cz. Drażek, L. Grzebiń (red.), Kraków 1983, s. 100-101. Zob. tłum. – tab. 2.

¹⁸ Można ją znaleźć np. w *Missale Aeduense, illustrissimi ac reverendissimi in Christo patris Benigni-Urbani-Jonnis-Mariae du Tousse-d’Héricourt, Aeduensis episcopi auctoritate [...] editum*. Aeduae 1831 oraz *Missale Sanctae Lugdunensis Ecclesiae, primae galliarum sedis*, Lugduni 1825.

¹⁹ Musiało to być w tym czasie, skoro Święta Kongregacja Rytów pozwoliła diecezji w Autun na prefację *Qui sacrum Cor... dn. 17 IV 1856*; por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 79, przyp. 24.

przeznaczona na święto w trzecią niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego w rycie *solemne maius* (= *duplex maius*, święto rytu zdwojonego większego), szybko się rozprzestrzeniła i była w użyciu nie tylko w Lyonie (1771), lecz także z pewnymi zmianami w Paryżu (1776) i wielu innych diecezjach oraz zakonach. Trzeba uznać, że od strony strukturalnej przynależy ona do okresu, w którym ją skomponowano i jest podporządkowana idei przewodniej całego formularza. Nawet jeśli chodzi o części przeznaczone do śpiewania, to formularz ten prawie wcale nie korzysta z psalmów (jedynie *introitus* i *tractus*), które jak żadne inne teksty biblijne oddają najskrytsze uczucia, które się kryją w Sercu Jezusa. Natomiast same oracje, pomimo że spójne, sensowne i koncepcyjnie powiązane ze sobą, to jednak są dosyć ciężkie i pozbawione płynności. Pozostałe teksty (*introit*: Mt 11,28-29; *graduał*: [vers.] J 19, 34) zachowano w formularzu ze względu na treść i pochodzenie z Ewangelii, a nie z powodu przeznaczenia²⁰.

Pewną osobliwością jest długa sekwencja *Venite, cuncti, currite*, która pojawia się wyjątkowo tylko w omawianym tutaj formularzu *Venite ad me* oraz w dwóch jego różnych redakcjach – poza tym żaden inny jej nie używa ani nawet do niej się nie odwołuje²¹.

Prefacja *Qui sacrum Cor* posiada dość wyszukaną formę i jest bogata w głębokie teologiczne treści, lecz niestety oficjalnie nie została przetłumaczona i wydana w polskich mszałach, dlatego poniżej podajemy własne tłumaczenie tego tekstu. Również, ze względu na zakres jej stosowania, brakuje źródeł tej prefacji w *Corpus praefationum (series latina)* oraz w opracowaniu A. Warda i C. Johnsona, ponieważ wtedy była to kompozycja nowa, przeznaczona do użytku w niektórych diecezjach. Do dziś nawet korzysta się z niej w kościołach lokalnych²².

²⁰ Por. tamże, s. 78.

²¹ Por. tamże, s. 79-80. Sekwencję można odnaleźć wraz z odniesieniem do źródeł w zbiorze hymnów : U. Chevalier, *Repertorium hymnologicum: Catalogue de chants, hymnes, proses, séquences, tropes en usage dans l'Église latine depuis les origines jusqu'à nos jours*, t. II, Louvain 1892, s. 721 n. 21299. Zob. również cały tekst sekwencji, która składa się z 10 strof 4-wierszowych w *Chants divers en latin et en français pour servir de supplément au recueil des cantiques de Saint-Sulpice à l'usage du petit séminaire de l'Immaculée-Conception à Séz*, Impr. de Montauzé (Séze) 1869, s. 5-6.

²² Jak podaje Bugnini, prefacja ta pozostała jeszcze w diecezji Autun, która miała na nią pozwolenie od Świętej Kongregacji Rytów z dn. 17 IV 1856 (Arch. SRC, *Decreta 1866*, fol. 60), cyt. za: A. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 77-79. Por. prefację *Qui sacrum Cor* zamieszcza także w swoim opracowaniu J. R. Serra, *La misa del Sagrado Corazón de Jesús*, „Analecta sacra tarraconensia Revista de ciències historicoeclesiàstiques” 28 (1955), nr 28, s. 24 (424).

VD. Qui sacrum Cor suum divini amoris
fornacem, per latus transfixum lancea
mundo patere voluit, ut eandem flammam in
hominum corda transfunderet;
Cor mundum animas mundans; Cor summe
sanctum sanctitatem conferens; Cor benignum
volens omnes homines salvos fieri, et in
coelesti regno feliciter coronari.

*Et ideo divinum illud Cor omnium virtutum
fontem, pie venerantes cum angelis et
archangelis...*

On, który żar Boskiej miłości Najświętszego
Serca swego, przez Bok przebity włócznią
zechciał udostępnić światu, aby ten sam ogień
[płomień] w ludzkie serca przelać;
Serce czyste dusze oczyszczające; Serce
Najświętsze świętości udzielające; Serce
łaskawe, pragnące by wszyscy ludzie
zostali zbawieni, i w królestwie niebieskim
szczęśliwie ukoronowani.

*Dlatego, to Boskie Serce źródło wszystkich
cnót, pobożnie wychwalamy z aniołami
i archaniołami...*

Teologiczne treści tej prefacji, wychodząc od historiozbawczego faktu przebicia boku Chrystusa (*per latus transfixum lancea mundo patere voluit*), nabierają charakteru mistycznego (*sacrum Cor suum divini amoris fornacem*), ascetycznego i moralnego (*Cor mundum animas mundans; Cor summe sanctum sanctitatem conferens*). Prefacja kończy się jednak powrotem do tematu początkowego, gdy wyraża najgłębsze pragnienie Boga w Jezusie Chrystusie, aby wszyscy ludzie zostali zbawieni (*Cor benignum volens omnes homines salvos fieri*). W ten sposób zachowuje swój tradycyjny charakter hymnu dziękczynnego i wielbiącego Pana, poprzez nawiązanie do wydarzeń, które dokonały się z woli Boga w historii ludzkiej dla naszego zbawienia.

Kolekta podkreśla bardzo mocno hojne otwarcie Serca Jezusa i jego niewypowiedzianych bogactw (*ineffabiles tui Cordis divitias*) dla Kościoła, natomiast relacja Pana do Kościoła-Mażonki pojmowana jest jako oblubieńcza (*Ecclesiae, sponsae tuae*). Tym bogactwem Serca jest wyjątkowe dobrodziejstwo miłości (*singulari dilectionis beneficio*) Jezusa względem swej Mażonki (Oblubienicy). Serce Pana jest otwartym źródłem, w którym Kościół może się odnawiać i łaskami z Niego płynącymi nieustannie ubogacać. Bardzo podobnie rozpoczyna się kolekta mszy na wspomnienie św. M. Marii Alacoque (17 października): *Domine Jesu Christe, qui investigabiles divitias Cordis tui beatae Margaritae Mariae Virgini inrabiliter revelasti [...]*.

Sekreta stanowi prośbę skierowaną do Boga o łaskę namaszczenia Jezusa i wylania Ducha do serc tych, którzy składają ofiarę z tej samej Hostii (*ipso unam eandemque Hostiam immolantes*) zjednoczeni duchem i sercem w umiłowanym Synu miłosiernego Boga, aby sami mogli stać się darem wieczystym dla Boga. Podobnie rozpoczynają się dwie modlitwy: jedna, przeznaczona na piątek po niedzieli męki Pańskiej, a druga – na poniedziałek po III niedzieli Wielkiego Postu: *Cordibus nostris, quaesumus, Domine, gratiam tuam benignus infunde [...]*.

Modlitwa po Komunii wyraża nadzieję tych, którzy przyjęli sakrament, a jednocześnie prośbę o łaskę skierowaną do Boga Ojca, aby bezgraniczna miłość (*immensa caritas*) Serca Jego umiłowanego Syna, przenikająca wnętrza wierzących, coraz bardziej zwiększała w nich Bożą gorliwość (*divinum in nobis semper auge-*

at fervorem). Bardzo podobnie zaczyna się modlitwa po Komunii przeznaczona na „różne okazje” (tu: ze mszy *O odpuszczenie grzechów*, n° 22): *Exaudi preces familiae tuae, omnipotens Deus: et praesta [...]*.

Omówione oracje tego formularza są więc zasadniczo nowymi kompozycjami, ale nie w całości, gdyż każda z nich czerpie swój początek z innych, znanych nam oracji (zob. tab. 3)²³. Zamieszczamy poniżej tłumaczenie własne oracji mszy *Venite ad me*, formularza, który pojawia się w niektórych tylko wydaniach mszału rzymskiego²⁴.

Liturgiczne źródła oracji mszy *Venite ad me* – (tab. 3)

oratio	ver. Latina	tłum. polskie	źródła
Collecta	Domine Iesu Christe, qui ineffabiles tui Cordis divitias Ecclesiae, sponsae tuae, singulari dilectionis beneficio, aperire dignatus es; concede propitius, ut gratiis caelestibus, ex hoc dulcissimo fonte manantibus, corda nostra ditari ac recreari mereantur.	Panie Jezu Chryste, który niewypowiedziane bogactwa twego Serca Kościołowi, Oblubienicy twojej, [jako] szczególne dobrodziejstwo miłości hojnie raczyłeś otworzyć; spraw łaskawie, abyśmy zasłużyli na odnowienie i wzbogacenie naszych serc łaskami niebieskimi, płynącymi z tego najśłodszeźo źródoła.	Kompozycja nowa. Por. Bruy II: n° 506 (Die 17 Octobris, S. Margaritae Mariae Alacoque, Or.)
Secreta	Cordibus nostris, omnipotens Deus, Spiritum et unctionem dilectissimi Filii tui Iesu, benignus infunde; ut nos uno spiritu et uno corde cum ipso unam eandemque Hostiam immolantes, tibi etiam nosmetipsos munus aeternum offerre mereamur.	Wszchemogący, miłosierny Boże, wlej w nasze serca Ducha i namaszczenie Jezusa, umiłowanego Syna Twego, abyśmy ofiarując z Nim jedną i tę samą Hostię jednym duchem i jednym sercem, zasłużyli także złożyć nas samych w darze wieczystym dla Ciebie.	Kompozycja nowa. Por. Bruy II: n° 145-146 (Feria VI post Dominicam Passionis. Or.; Feria II post Dominicam III Quadragesimae. Or.)
Postcommunio	Exaudi, quaesumus, clementissime Pater, preces familiae tuae toto corde tibi prostratae; et praesta, ut amantissimi Cordis dilecti Filii tui in hoc sacramento immensa caritas, cordis nostri intima magis ac magis penetrans, divinum in nobis semper augeat fervorem.	Wysłuchaj, prosimy, najłaskawszy Ojczy, modlitw twojej rodziny całym sercem Tobie oddanej; i spraw, niech bezgraniczna miłość najukochańszeźo Serca umiłowanego Syna Twego w tym sakramencie, serc naszych wnętrza coraz bardziej przenikająca, zwiększa w nas zawsze boży zapal.	Kompozycja nowa. Por. Bruy II: n° 538 (Oraciones Diversae, n° 22. Pro remissione peccatorum. Postcom.)

²³ Por. Bruylants, *Les oraisons*, t. II, s. 46 [nr 145-146], s. 138 [nr 506], s. 146 [nr 538].

²⁴ Znajduje się w mszałach powstałych przeważnie na terenie Francji i dedykowanych, np. dla Lyonu; (por. *Missale Sanctae Lugdunensis Ecclesiae, primae galliarum sedes*, Lugduni 1825) albo dla Autun (nazwa starożytna: Augustodunum [Aeduum]) – por. *Missale Aeduense, illustrissimi ac reverendissimi in Christo patris Benigni-Urbani-Jonnis-Mariae du Tousset-d'Héricourt, Aeduensis episcopi auctoritate (...) editum*, Aeduae 1831).

Euchologia tej mszy i jej teologiczne treści wykazują cechy bardzo cenione przez zakony oparte na Regule św. Benedykta o ścisłej obserwacji (np. trapiści), które miały pomóc mnichom w kontemplacji i rozwoju życia mistycznego. Z tego też powodu msza *Venite ad me* doczekała się różnych redakcji, tzn. wersji, które powstały na bazie pierwotnego tekstu. Chodzi o cztery formularze: 1) zamieszczony u Nillesa; 2) Lyon 1771; 3) Paryż 1776; 4) Trapistów 1796. Wszystkie cztery formularze mają wspólny introit (Mt 11, 28-29), który różni się w dwóch przypadkach psalmem (kolejno są to: (1) Ps 17, 8 – *Diligam*; (2) i (3) Ps 135 – *Confitemini*; (4) Ps 56,8 – *Paratum*). Podobnie, jeśli chodzi o epistołę (kolejno: (1) i (4) Iz 53, 4-8; (2) i (3) Ef 3, 14-19). Graduał dla formularza (1) i (3) jest prawie taki sam (Iz 12, 3.[5]), natomiast różni się w przypadku drugiego i czwartego formularza (kolejno: (2) Ap 22, 1 + wers. 17; (4) Ef 1, 3 + wers. 18 i Ef 1, 2. Ciekawą rzeczą jest pojawienie się – oprócz znanej nam *Venite, cuncti, currite* (w formularzu (1) i (2)) – nowej sekwencji w formularzu (3). Czwarty zaś nie posiada jej w ogóle. *Tractus* ma tylko formularz zamieszczony przez Nillesa (Ps 68, 9 i 68, 21-22; *TP*. Hab 3, 18 i Ap 1, 4-5). W każdej wersji mszy przewidziano Ewangelię Janową (kolejno: (1) J 19, 31-37; (2) i (4) J 19, 34-37; (3) J 10, 15). Ofertorium dla każdej wersji mszy jest identyczne: Ep 5, 2; natomiast prefacja tylko w formularzu wymienionym u Nillesa różni się od pozostałych: *Qui sacrum Cor*; (2) i (3) i (4) mają taką samą: *Qui in terris*. W końcu *communio* – tutaj podobnie: (1) Kpł 6, 13; natomiast (2) i (3) i (4) posiadają taki sam tekst: Ga 2, 20. Wszystkie te formularze stanowią ciekawe zjawisko rozszerzania się kultu Serca Jezusa we Francji na polu tekstów liturgicznych, które były wtedy najlepszą formą adaptacji pierwotnych tekstów zaaprobowanych przez Stolicę Apostolską²⁵.

Msza *Egredimini* (1778) jest dobrym przykładem formularza, który nosi na sobie piętno reperkusji kulturowo-społecznych. Pomimo faktu, że o formularz prosiła Maria Franciszka z Portugalii oraz że był on wraz z oficjum przygotowany przez kard. Boschi, przejrzany i poprawiony odręcznie przez papieża Piusa VI, który zatwierdził go 21 stycznia 1778 r., będąc świadomy możliwych nacisków oraz oporów, to jednak *Egredimini* automatycznie nie spotkał się z entuzjazmem. Negatywnie ustosunkowali się do niego zwłaszcza janseniści i środowisko miasta Pizy, które otwarcie potępiało kult Najświętszego Serca Jezusa. Natomiast różne środowiska kościelne (np. Salerno, Porto i św. Rufina – 1778; Rawenna – 1787, czy też Bractwo Najświętszego Serca w Rzymie – 1779), które były otwarte i prosiły o zastąpienie formularza *Miserebitur* nową euchologią mszalną, przyjęły *Egredimini* bardzo pozytywnie²⁶.

²⁵ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 80. Wszystkie te wariacje *Venite ad me* powinny doczekać się osobnego opracowania, by uchwycić dynamikę rozwoju omawianego kultu w ówczesnej Francji.

²⁶ Por. tamże, s. 80-81.

Ryt tej mszy pozostał w randze *duplex maius*, ale kilka miesięcy po zatwierdzeniu, wspomniana już królowa Maria Franciszka poprosiła o podniesienie go do pierwszej klasy „bez oktawy”, a niedługo ponownie o to, by można było je celebrować nawet, gdyby przypadają w tym dniu bardziej uroczyste święta, albo również gdyby ogólne rubryki coś przepisowały, na co papież w pierwszym, jak i w drugim przypadku chętnie się zgodził („*ex speciali gratia benigne annuit*”, dn. 31 maja i 5 sierpnia 1778 r.)²⁷.

Formularz *Egredimini* jest jakby poszatkowany, rozczłonkowany albo niepełny, a jego tekst bezbarwny, niczym się niewyróżniający. Powodem może być motyw koncyliacyjny, który leży u podstaw kompozycji schematu tej mszy. Brak w niej bowiem jasnej koncepcji, która jest jakby rozdarta pomiędzy tematem Eucharystii i Męki, co przeszkadza ewidentnie w skoncentrowaniu się całej euchologii na idei własnej święta, którą jest Serce Jezusa (widać to szczególnie w *introitus* oraz w *graduale*; podobnie w antyfonie na Komunię – Ps 33, 9 i 99, 5). Przykładem takiego charakteru formularza jest także kolekta, w której Serce Jezusa zostało ukazane jedynie jako symbol (*imago*) dobroci, do którego mamy się upodobnić (*imagini bonitatis tuae conformes*). Jednak ta nowa oracja przetrwała z niewielkimi modyfikacjami i przejdzie do formularza mszy wotywniej *Cogitationes* (1970). Brakuje natomiast w całej euchologii *Egredimini* bezpośredniego odniesienia do Najświętszego Serca, które stanowi centrum, szczególnie element świętego Człowieczeństwa Chrystusa, wybrany przez Boga jako symbol całej Osoby Pana i Zbawiciela²⁸.

Offertorium zawiera w sobie odwołanie nie tyle do Najświętszego Serca, ile do wspólnoty wierzących, a znalazło się w tym formularzu tylko dlatego, że dwa razy występuje w nim słowo „serce”. Natomiast sam tekst nadaje się wprost do mszy na dedykację Kościoła²⁹.

Secreta oraz kunsztownie napisana *postcommunio*, zawierająca piękne idee, ponadto zostały zachowane dlatego, że pochodzą m.in. z sakramentarzy: gelaźjańskiego, gregoriańskiego oraz z wielu innych kodeksów oraz mszałów (od 1474 do 1604 r.) (por. tab. 4)³⁰.

²⁷ Por. tamże, s. 81.

²⁸ Por. tamże.

²⁹ Por. tamże, s. 82.

³⁰ W zbiorze modlitw Mszału Rzymskiego są to następujące źródła: „A” – Sakramentarz Gelaźjański z Angoulême [Paryż, B.N. ms lat. 816; VIII-IX w.] ; „COR” – Sakramentarz Gregoriański [Cambrai, 164(159) – Roma, Vat. Ottobr. lat. 313 i Regin. lat. 337; IX w.] ; „G” - Sakramentarz rzymski z Gellone [Paryż, B.N. lat. 12048; VIII w.] ; „N” – *Vetus missale romanum monasticum lateranense* [Missel du Latran; XI-XII w.] ; „P” – Sakramentarz z Padwy [Padova, Biblioteca capitulare Cod. D 47; I poł. IX w.] ; „Par” - *Liber sacramentorum Romanae ecclesiae ordine excarp[us]* s (vel: „carpusus”) [= Sakramentarz (niekompletny) z Saint-Amand (Colbert-Fragment) Paris, B.N. ms lat. 2296 (wcześniej: Colbert. 1348); por. P. Siffirin, *De sacramentariis cod. lat. Monacensis 6333 aliisque similibus Parisiensi, Sangallensi, Bruxellensi comparandis*, in: *Ephem. lit.* 45(1931) 342-

Modlitwa po Komunii, ze względu właśnie na odniesienia do starożytnych źródeł, w całości przeszła do mszy *Cogitationes* (1929), podobnie zresztą jak i *epistola* wyjęta z Listu do Efezjan (3, 8-9.14-19)³¹. *Secreta* stanowi drugą orację z soboty dni kwartalnych Pięćdziesiątnicy, do której dodano tylko słowa *e penetrabilibus Cordis sui*³².

Formularz *Egredimini* kończy się tekstem *postcommunio*, w którym doświadczenie spotkania i kontaktu z Najświętszym Sercem Jezusa w momencie przyjęcia Komunii miałyby upodobnić nasze serca do Jego („cichego i pokornego”), jak również dać im siłę do odrzucenia tego, co marne i światowe, a umiłowania tego, co niebieskie. Oracja ta ma więc wymiar moralnej egzortacji³³.

---

353); VIII-IX w.] ; „Pr” – Sakramentarz Praski [Prag, Bibliothek des Metropolitanskaptales Cod. 0.83 (fol. 1-120); VIII w.] ; „Q” – Mszał Innocentego III [Missel de la Curie, Avignon, ms. 100 = Missale secundum consuetudinem Romanae curiae; pocz. XIII w.] oraz [Roma, Bib. Apost. Vat., Ottobon. lat. 365; pocz. XIV w.] ; „S” – frankoński Sakramentarz Gelazjański [St. Gallen, Stiftsbibliothek 348; IX w.] ; „V” – Sakramentarz Gelazjański [Roma, Vat. Reg. lat. 316; I poł. VIII w.] ; „X” – Sacramentarium Rossianum [Roma, Cod. Ross. lat. 204; poł. XI w.] ; „Z” – Sakramentarz z Rheinau [Ms Rheinau 30 (CLLA 802): Zürich; VIII-IX w.] ; „1474” – pierwsza edycja Mszału Rzymskiego [= MR, Milano, Ambrosiana S.Q.N. III 14] ; „1570” – pierwsze wyd. typiczne MR [Pius V]; „1604” – drugie wyd. typ. MR [Klemens VIII] . W tych wymienionych źródłach zakorzenione są nasze oracje: **K n° 550**: *Missae pro aliquibus locis. Feria VI post Octavam Corporis Christi. Sacratissimi Cordis Jesu. Or.*; **Sekr n° 635**: (1) *Sabbato Quatuor Temporum Pentecostes. Oratio 2a.* – S(837), P(488), COR(117,2), X(126,2), Q(137), 1474(249), 1570, 1604, †G(152,2), Z(643)†; (2) *Missae pro aliquibus locis. Feria VI post Octavam Corporis Christi. Sacratissimi Cordis Jesu.* * *Feria V infra Octavam Pentecostes.* X(124,1); **MpK n° 828**: (1) *Feria II Majoris Hebdomadae. Postcom.* – P(286), COR(74,3), X(82,3mg), Q(60*), 1474(143), 1570, 1604; (2) *Sabbato Quatuor Temporum Pentecostes* – S(843), P(495), COR(117,8), X(126,8), N(135), Q(138), 1474(252), 1570, 1604, †G(152,5), Z(648), Par(15)†; * *Feria V post Dominicam II Quadragesimae* – A(392), G(44,5), Z(282), S(343), X(57,3), N(56); *Feria VI post Dom. II Quadragesimae* – V(I.25,24; p.32), Pr(57,3), A(400); **MpK n° 829**: *Feria VI post Oct. Ssmi Corporis Christi. Sacratissimi Cordis Jesu. Postcom.* **MpK n° 970**: *Dominica II Adventus. Postcom.* – A(1581, S(1420)), P(786), COR(186,3), X(178,3), N(9), Q(10), 1474(4), 1570, 1604, †G(279,5), Z(993), Par(42)†; * *Orationes de Adventu Domini [Ia]* – V(II.80,5; p.214); *Incipiunt orationes de Adventu Domini.* Pr(212,3). Por. Bruylants, *Les oraisons*, t. I. s. 57 [nr 122]; t. II. s. 176 [nr 635], s. 235 [nr 829 i 828], s. 280-281 [nr 970].

³¹ Por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 81.

³² Por. Bruylants, *Les oraisons*, t. II, s. 176 [nr 635]. Wspomina o tym w przypisie Bugnini; por. Bugnini, *Le messe del SS. Cuore di Gesù*, s. 82.

³³ Por. tamże, s. 82-83.

Liturgiczne źródła oracji mszy *Egredimini* (tab. 4)

oratio	ver. latina	tłum. Polskie	źródła
Collecta	Fac nos, Domine Jesu, sanctissimi Cordis tui, virtutibus indui et affectibus inflammari: ut et imagini bonitatis tuae conformes, et tuae redemptionis mereamur esse participes.	Przyoblecz, Panie Jezu, serca nasze cnotami Najświętszego Serca Twego i zapal Jego miłością tak, abyśmy byli podobni obrazowi dobroci Twojej i dostąpili odkupienia Twego.	Kompozycja nowa. Bruy II: n° 550 (Missae pro aliquibus locis. Feria VI post Octavam Corporis Christi. Sacratissimi Cordis Jesu. Or.)
Secreta	Illo nos igne, quaesumus Dómine, Spiritus Sanctus inflammet, quem Dóminus noster Jesus Christus e penetrabilibus Cordis sui misit in terram, et vóluit vehementer accendi.	Prosimy Cię, Panie, spraw, niech Duch Święty zapali nas tym ogniem, który Jezus Chrystus Pan nasz, z głębokości Serca swego zesłał na ziemię i gorąco pragnął, by nim objęta została.	Sakramentarze. Bruy II: n° 635
Postcommunio	Praebeat nobis, Domine Jesu, divinum tua sancta fervorem: quo dulcissimi Cordis tui suavitate percepta, discamus terrena despicerere, et amare caelestia.	Panie Jezu, spraw, by święte Twoje tajemnice zapaliły nas Twą Boską żarliwością, abyśmy przejęci słodyczą najświętszego Serca Twego, nauczyli się gardzić rzeczami ziemskimi, a miłować niebieskie.	Sakramentarze. Bruy I: Post 829; por. Bruy II, 829 (początek n° 828; zakończenie n° 970)

Prefacja była zapożyczona z okresu na „Boże Narodzenie” (*de Nativitate*): «*Quia per incarnati Verbi mysterium...*», ale od siedemdziesiątnicy do Zesłania Ducha św. należało posłużyć się prefacją *O Krzyżu* (*de Cruce*): «*Qui salutem...*»³⁴. Teksty oracji mszy *Egredimini* oddano także w języku polskim, które można znaleźć w dokonanym na podstawie francuskiej wersji dwujęzycznym wydaniu mszału rzymskiego³⁵.

Msza *Sciens Jesus* (1921 r.) – formularz przeznaczony na święto Eucharystycznego Serca Jezusa (*Sacratissimi Cordis Jesu Eucharistici*), przypadające w czwartek po oktawie „Bożego Ciała”, którego cel i przyczyna zostały zawarte w dekrete Benedykta XV (9 listopada 1921 r.) ustanawiającym to święto wraz z własną Mszą oraz oficjum³⁶. Stolica Apostolska pozwalała na obchodzenie tego święta w ry-

³⁴ Por. tamże, s. 83. Por. także Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw niespornych*, s. 92, 94-95. Zob. prefację *O Krzyżu*, której źródła omawialiśmy wyżej. Natomiast prefacji *O Narodzeniu* nie omawiamy tutaj szerzej, gdyż znaczenie wykracza ona poza ramy treściowe i tematyczne poruszane w tym artykule. Wypada tylko wskazać źródła, cyt. dost.: MR p. 395; Moeller 1322; MA 51/6, p. 107; cf. MA 258/6, p. 597; wraz ze swymi wcześniejszymi liturgicznymi odpowiednikami; *Ambrosian parallels*: Berg 257; MA* p. 34, w: A. Ward, C. Johnson, *The sources of the Roman Missal (1975). II: Prefaces*, s. [47] 455-[48] 456.

³⁵ Por. G. Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw niespornych*, s. 1340-1344.

³⁶ Por. *Acta Apostolicae Sedis XIII* (1921), s. 545. Informację potwierdzającą wydanie tego dekretu można znaleźć w: *Actes de Benoît XV. Encycliques, motu proprio, brefs, allocutions, actes de dicastères, etc...*, t. 3, Paris 1926, s. 233. Natomiast tekst dekretu wraz z interpretacją zamieszczono w: A. card. Vico. *Les Souverains Pontifes et le Sacré-Cœur. Fête du „Très Sacré-Cœur de Jésus Eucharistique”*, „Regnabit. Revue universelle du Sacré-Coeur” 1:1922, nr 9/02, s. 248-251.

cie zdwojonym większym tym wszystkim diecezjom, które o to poprosiły. Święto miało przypominać miłość Jezusa Chrystusa, która zawiera się w tajemnicy Eucharystii. Poprzez ustanowienie tego święta Kościół chciał pobudzić wiernych do większego zbliżania się z ufnością i gorącą miłością do Najświętszego Sakramentu, wzorem samego Jezusa, który w nim zbliża się do człowieka, a którego Serce pała nieskończoną miłością do niego właśnie w tajemnicy ustanowienia Sakramentu Ołtarza. Miłość Jego do nas wyraża się w szczególny sposób w poświęceniu się i ofierze dla naszego zbawienia, w wydaniu się nam na pokarm jako zadatek i dar na drogę do wieczności³⁷. Ze względu na to, że w wielu opracowaniach brak jest tekstu tego formularza, celem omówienia, przytoczymy go tutaj w całości³⁸:

Introitus – J 13,1: Siens Jesus, quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Alleluja, alleluja. Ps 97,1: Cantate Domino canticum novum: quia mirabilia fecit. Gloria Patri.

Oratio – Domine Jesu Christe, qui divitias amoris tui erga homines effundens Eucharistiae Sacramentum condidisti: da nobis, quae aesumus; ut amantissimum Cor tuum diligere, et tanto Sacramento digne semper uti valeamus: Qui vivis.

Lectio Epistolae beati Pauli Apostoli ad Ephesios. Ef 3,8-19: Fratres: Mihi omnium... (ze Mszy *Egredimini*)

Graduale – Iz 12,6: Exsulta et lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israël. V. Ibid.,4 Noctas facite in populus adinventiones ejus. **Alleluja, alleluja.** V. Zach 9,17: Quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines? **Alleluja.**

In Missis votivis post Septuagesimam, omissis Alleluja,

et Versu sequenti, dicitur (We Mszach wotywnych po siedemdziesiątnicy mówi się zamiast alleluja):

Tractus – Ps 35,8-10: Filii hominum in tegmine alarum tuarum, Domine, sperabunt. V. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae potabis eos. V. Quoniam apud te est fons vitae: et in lumine tuo videbimus lumen.

Tempore autem Paschali omittitur Graduale, et ejus loco dicitur (W czasie wielkanocnym mówi się):

Alleluja, alleluja. V. Zach 9,17: Quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines? **Alleluja.** V. Ps 67,4 et 11: Justi epulentur, et exsultent in conspectu Dei. Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus. **Alleluja.**

Sequentia sancti Evangelii secundum Lucam.

Lk 22,15-20. In illo tempore: Dixit Jesus discipulis suis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar [...]. *Credo...*

Offertorium – Ps 30,20: Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te! **Alleluja.**

Secreta – Tuere nos, Domine, tua tibi holocausta offerentes: ad quae ut ferventibus corda nostra praeparentur, flammis adure tuae divinae caritatis: Qui vivis.

Praefatio (de Nativitate) vel: – *VD.* Qui pridie quam pro nobis immolaretur in ara Crucis, dilectionis suae in homines divitias velut effundens, de Cordis sui thesauro Eucharistiae prompsit mysterium. In quo crediturum fides alitur, spes provehitur, caritas roboratur, et futurae gloriae pignus accipitur. Et ideo.

Communio – Mt 28,20: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi: dicit Dominus. **Alleluja.**

Postcommunio – Divinis donis Cordis tui satiati: quae aesumus, Domine Jesu, ut in tui semper amore permanere et usque in finem crescere mereamur: Qui vivis.

³⁷ Por. wstęp do mszy na święto Eucharystycznego Serca Jezusa, Lefebvre, *Mszał Rzymski z dodaniem nabożeństw niespornych*, s. 1344.

³⁸ Por. tamże, s. 1345-1348. Formularz *Sciens Jesus* zamieszczono także w: *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum S. Pii V Pontificis Maximi jussu editum, aliorum Pontificum cura recognitum, a Pio X reformatum et Ssmi D. N. Benedicti XV auctoritate vulgatum*, Editio typica, Roma 1920.

Antyfona na wejście mszy *Sciens Jesus* jest połączeniem pierwszych słów wyjętych z Ewangelii według św. Jana otwierających obrzęd Ostatniej Wieczerzy (*Jezus wiedząc, że nadeszła Jego godzina przejścia z tego świata do Ojca, umiłował swych na świecie, do końca ich umiłował*), oraz psalmu (*Śpiewajcie Panu pieśń nową, albowiem cuda uczynił*)³⁹, mówiących w dalszym fragmencie tego samego wersetu o zwycięstwie Pana dokonanym Jego prawicą (świętym ramieniem). Introit skupia nas więc na tematyce miłości w kontekście Eucharystii, a tekst psalmu tylko to podkreśla, ujmując w ramy wydarzenia o charakterze znaku zwycięstwa, cudu działanego mocą samego Boga. Jednak w całej antyfonie dominuje tematyka Godziny Jezusa, Jego odejścia i świadomości zbliżającej się Męki, która występuje w niej jako preludium do informacji o umiłowaniu uczniów do końca, a jednocześnie wyjaśnieniem – co to znaczy umiłować do końca.

Oracje przewodniczącego jeszcze bardziej koncentrują naszą uwagę na sakramencie Eucharystii, a zwłaszcza kolekta, w której wyjaśnia się, że motywem jej ustanowienia była *nieskończona miłość Jezusa do ludzi*. W anaklezie⁴⁰ wyliczającej przymioty Jego Serca pojawia się dodatkowo Jego określenie, że jest pełne czułości (miłości, życzliwości – *amantissimum Cor*). Kolekta kończy się egzortacją wzywającą uczestników do umiłowania tegoż Serca i godnego przyjmowania sakramentu Jego miłości. W modlitwie sekrety pojawia się prośba za ofiarujących dary o to, by Pan ich strzegł i uzdolnił do większej gorliwości oraz zapalił ich serca swą Boską miłością. Z kolei w modlitwie po Komunii kieruje się prośbę o utrwalenie przyjętych darów Boskiego Serca w tych, którzy nimi zostali nasyćeni – chodzi o wytrwałość i wzrost w miłości aż do końca. Modlitwa ta nabiera więc nie tylko lekkiego zabarwienia ascetycznego, lecz także eschatycznego.

Ciekawe, że tekst Ewangelii związany z mszą *Sciens Jesus* pochodzi z relacji św. Łukasza (22, 15-20), a nie św. Jana. Jezus wyraża tu swe ogromne pragnienie spożywania paschy z uczniami przed swym cierpieniem. Łukasz bowiem w swym opisie wydarzeń podczas Ostatniej Wieczerzy kładzie mocny akcent na wymiar cierpienia w kontekście paschy, od niego zaczyna. Potem przechodzi do tematyki posiłku mesjańskiego, do słów ustanowienia Eucharystii oraz polecenia *czynienia tego*, co Jezus przekazał uczniom *na pamiątkę* swoją jako znaku Nowego Przymierza. Przytoczenie tego fragmentu jest jakby odejściem od koncepcji introitu (która mogłaby skierować naszą uwagę na tematykę Eucharystii jako służby), ale można za to powiedzieć, że jest uzupełnieniem treści eucharystycznych poprzez fakt ukazania miłości Boga wprost jako Daru w postaci Ciała i Krwi Jezusa Chry-

³⁹ J 13,1 i Ps 98 [97], 1, podobnie jak i następane fragmenty zaczerpnięte z tekstu natchnionego w tym formularzu, c.

⁴⁰ Jednym z elementów w modlitwach przewodniczącego liturgii jest *anakleza* (od gr. *anakelein*, tj. *wzywam, przywołuję*), czyli *inwokacja*. Chodzi tu o stosowanie różnych określeń imienia Boga lub wyliczanie Jego przymiotów; por. M. B. Merz, *Gebetsformen der Liturgie*, w: *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft*. 3. *Gestalt des Gottesdienstes*, t. 1. 3, H. B. Meyer (red.), Regensburg 1987, s. 105.

stusa. Offertorium pochodzi z Ps 31 [30], 20 (*Jakże jest wielka, o Panie, Twoja dobroć, którą zachowujesz dla tych, co się boją Ciebie*) i skupia naszą uwagę na *timor reverentialis*, na uszanowaniu i czci względem Eucharystii i jej Dawcy. Antyfona na Komunię nawiązuje do obietnicy Jezusa, który odchodzi z tego świata w swym Wniebowstąpieniu, że trwale będzie obecny i zjednoczony z uczniami *aż do skończenia świata* (Mt 28, 20). Tekst ten jest wyraźnym nawiązaniem do wiary w trwałą obecność Jezusa w Eucharystii. Warto przy tym zauważyć, że te ostatnie słowa relacji Mateusza o Jezusie, poprzedzone są przykazaniem Jego skierowanym do uczniów, aby *uczili [narody] zachowywać wszystko, co [im] przykazał*.

W tej mszy można się posłużyć prefacją *de Nativitate*, albo własną: «*Qui pridie quam pro nobis immolaretur in ara Crucis*». W tej ostatniej prefacji, która jest wielkim hymnem dziękczynnym za dar zbawienia, powracamy do historii zbawienia, do wydarzeń, które poprzedziły Mękę Jezusa na Krzyżu i nadały sens temu, co dokonało się *w przeddzień Męki*. Krzyż utożsamiany jest z Ołtarzem ofiarnym (*ara Crucis*) Jezusa, na którym złożył Siebie w ofierze *za nas* z miłości, by wylać jej bogactwa względem wszystkich ludzi. Tym bogactwem wylanym z Jego Serca jest tajemnica Eucharystii, w której wierni mogą nakarmić swą wiarę, powiększyć nadzieję i wzmocnić swą miłość. Dar ten ma wymiar eschatyczny, bo jest zadatkami dóbr przyszłych, tj. chwały, która czeka wiernych. Prefacja ta łączy więc w sobie dwa wymiary (Ofiary i Uczty) Eucharystii, którymi została zdefiniowana przez Sobór Trydencki. W ten oto sposób symbolika Serca Jezusa nabrała wymiarów eucharystycznych.

Trudno mówić o konkretnych, wcześniejszych źródłach prefacji «*Qui pridie...*», ponieważ jest to nowa kompozycja, która została napisana specjalnie z okazji ustanowienia święta (1921) ku czci, jak mówiono, *Cor Jesu Eucharisticum*, oraz stanowiła nierozłączną część formularza *Sciens Jesus*. Zgodnie z rubrykami, prefację *de Nativitate* mówi się od „Bożego Narodzenia” do „Trzech Króli”, w święto Imienia Jezus, święto Przemienienia Pańskiego, w dzień Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny, w „Boże Ciało” i w czasie jego oktawy, z wyjątkiem przypadających w tym czasie świąt, które by miały własną prefację oraz w mszach wotywnych o Przenajświętszym Sakramencie. W przypadku oracji *Sciens Jesus*, możemy znaleźć ich polskie tłumaczenie w tym samym mszale, co prefację. Zamieszczamy je tutaj z niewielkimi własnymi modyfikacjami⁴¹.

⁴¹ Por. Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, s. 118 i 1344-1348.

Liturgiczne źródła oracji mszy *Sciens Jesus* – (tab. 5)

<i>oratio</i>	<i>ver. latina</i>	<i>tlum. polskie</i>	<i>źródła</i>
Collecta	Domine Jesu Christe, qui divitias amoris tui erga homines effundens Eucharistiae Sacramentum condidisti: da nobis, quaesumus; ut amantissimum Cor tuum diligere, et tanto Sacramento digne semper uti valeamus.	Panie Jezu Chryste, któryś w swej nieskończonej miłości dla ludzi ustanowił Sakrament Eucharystii, daj nam, prosimy Cię, umiłować Twoje tak pełne czułości Serce i zawsze godnie przyjmować ten Sakrament miłości.	Kompozycja nowa. Bruy II: n° 501 (Missae pro aliquibus locis. Feria V post Octavam Cordis Jesu. Eucharistici Cordis Jesu. <i>Or.</i>)
Secreta	Tuere nos, Domine, tua tibi holocausta offerentes: ad quae ut ferventibus corda nostra praeparentur, flammis adure tuae divinae caritatis	Panie, strzeż nas, którzy składamy Tobie całopalne ofiary, aby zaś serca nasze goręcej na nie się przygotowały, zapal je płomieniami Twej Boskiej miłości.	Kompoz. nowa (= <i>Miserebitur</i>) Bruy II: n° 1165 (Missae pro aliquibus locis. Feria V post Octavam Cordis Jesu. Eucharistici Cordis Jesu. <i>Secr.</i>)
Postcommunio	Divinis donis Cordis tui satiati: quaesumus, Domine Jesu, ut in tui semper amore permanere et usque in finem crescere mereamur	Nasyчени darami Twego Boskiego Serca, prosimy Panie Jezu, abyśmy mogli zawsze wytrwać w miłości Twojej i wzrastać w niej aż do końca.	Kompozycja nowa. Bruy II: n° 481 (Missae pro aliquibus locis. Feria V post Octavam Cordis Jesu. Eucharistici Cordis Jesu. <i>Postcom.</i>)

Jeśli chodzi o źródła, to sekreta jest tą samą modlitwą, z którą spotkaliśmy się w formularzu *Miserebitur* (zob. wyżej), natomiast kolekta i modlitwa po Komunii to także nowe teksty skomponowane na użytek święta Eucharystycznego Serca Jezusa⁴².

Cała wyżej omówiona, przepelniona wyższymi uczuciami, euchologia mszy *Sciens Jesus* w zestawieniu z innymi schematami formularzy poświęconych czci Serca Bożego, doskonale uzupełnia ich teologiczne treści, albo jeszcze lepiej – poszerza o tak bardzo konieczną w tamtych czasach tematykę pomocną w zbliżaniu się wiernych do Eucharystii, co niewątpliwie pomagało przezwycięzać chłodny i wykalkulowany w podejściu do zbawienia jansenizm⁴³.

Msza *Cogitationes* (1929) stanowi pierwszy, tj. przedsoborowy formularz *Cogitationes*, który powstał z inicjatywy Piusa XI⁴⁴. Autorem tego schematu mszy był Henri Quentin OSB (zm. 1935), który zaopatrzył go we własną prefację *Qui Unigenitum*. Podajemy ją w całości wraz z jej dostosowanym tłumaczeniem⁴⁵.

⁴² Por. Bruylants, *Les oraisons*, t. II, s. 132 [nr 481], s. 137 [nr 501], s. 337 [nr 1156].

⁴³ Por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, Kraków 2009, s. 39-40.

⁴⁴ Por. S. Congregatio Rituum, *Officium et Missa pro festo Sacratissimi Cordis Iesu et octava*, AAS 21 (1929), s. 44, 55-56; *Dekret: Quo plenius*, AAS 21 (1929), s. 77; *Dekret: Ad humiles*, AAS 21 (1929), s. 606.

⁴⁵ Por. Lefebvre, *Mszal Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, s. 1339.

Prefacja ta jest wyjątkowa co do treści oraz unikatowa także w tym sensie, że nie przeszła po prostu do nowego mszału posoborowego:

Qui Unigenitum tuum in cruce pendentem
 lancea militis transfigi voluisti, ut apertum
 Cor, divinae largitatis sacrarium, torrentes
 nobis funderet miseratiōnis et gratiae, et
 quod amore nostri flagrare nunquam destitit,
 piis esset requies et penitentibus pateret
 salutis refugium

Tyś zechciał, że włócznia żołnierza przebiła
 Jednorodzonego [Syna] Twego, wiszącego na
 krzyżu, aby [Jego] otwarte Serce, [ten] przybytek
 Boskiej hojności, wylało na nas potoki zmiłowania
 i łaski, i aby to [Serce], które nigdy nie przestało
 płonąć ku nam miłością, stało się dla pobożnych
 odpoczynkiem, a dla pokutujących miejscem
 ucieczki [i] zbawienia.

Teologiczna wymowa treści tej prefacji ma ogromne znaczenie i dotyczy istoty tematu Odkupienia. Podkreśla się w tej euchologii, że nic bez woli Boga się nie dzieje, że przebicie Boku Syna Bożego wiszącego na Krzyżu było dopuszczalne w zbawczych planach Boga. Pojawia się też aspekt hojności otwartego Serca Bożego, przyrównywanego do przybytku świętego, którego nadrzędnym celem jest okazanie nam swego zmiłowania i łaski. Mamy również w tej prefacji aluzję do prawa o miastach i miejscach (np. ołtarz „ucieczki” (schronienia), a także do ocalającej Izraela „krwi baranka”, które w starotestamentalnej tradycji były nieraz jedynymi sposobami ocalenia ludzkiego życia, zwłaszcza dla osób nieumyślnie zaciągających najcięższe winy (por. Wj 21, 13; Lb 35, 1-7, Joz 20, 2-9). Prefacja tej mszy jest nową kompozycją, stąd nie ma jej w żadnych wcześniejszych wykazach tego typu euchologii. Natomiast poszczególne jej syntagmy znajdziemy w znanych nam prefacjach⁴⁶.

Oracje tej mszy są zasadniczo nową kompozycją⁴⁷, ale z małym wyjątkiem. Warto zauważyć, że ta sama modlitwa po Komunii pojawia się już w mszy *Egredimini* (zob. wyżej), co oznacza, że *Cogitationes* (1929) przejęła od niej tę orację. Natomiast kolekta oraz modlitwa nad darami z pierwszej wersji *Cogitationes* zostanie przejęta przez nowy, uroczysty formularz posoborowy. Wszystkie modlitwy formularza wraz z dostosowanym tłumaczeniem podajemy w całości (tab. 6), w oparciu o to samo źródło⁴⁸, jak również z uwzględnieniem aktualnych tekstów polskich w najnowszych wydaniach Mszału rzymskiego co do kolekty oraz modlitwy nad darami⁴⁹.

⁴⁶ Wymienimy je alfabetycznie: - *amore*: Pr 62; - *apertum Cor* (*Cor apertum*): Pr 46; - *cruce*: Pr 46; - *cruce*: Pr 30; 62; - *gratiae*: Pr 8; 49; 51; 61; 76; 83; - *pateret*: Pr 45; - *salutis*: Pr 1; 6; 37; 46; 59; 64; 70; - *transfigi* (*transfixo*): Pr 46; - *voluisti*: Pr 10; 35; 36; 77; - *unigeniti*: Pr 28; - *unigenito*: Pr 43; - *unigenitum*: Pr 20; 49; 58; 65; por. A. Ward, C. Johnson, *The sources of the Roman Missal* (1975). II: *Prefaces*.

⁴⁷ Zatwierdzenie – *Decretum S. C. Rituum 8 Maii 1928*, co zaznacza, Bruylants, *Les oraisons*, t. I, s. 57 [nr 122]; t. II, s. 235 [nr 829 i 828], s. 280 [nr 970].

⁴⁸ Por. Lefebvre, *Mszał Rzymski z dodaniem nabożeństw nieszpornych*, s. 1335 i 1338-1339.

⁴⁹ Por. *Mszał Rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie poszerzone*, Poznań 2010, s. 279-280.

Liturgiczne źródła oracji mszy *Cogitationes* (1929) (tab. 6)

<i>Oratio</i>	ver. Latina	tłum. Polskie	źródła
Collecta	Deus, qui nobis in Corde Filii tui, nostris vulnerato peccatis, infinitos dilectionis thesauros misericorditer largiri dignaris, concede, quaesumus: ut illi devotum pietatis nostrae praestantes obsequium, dignae quoque satisfactionis exhibeamus officium.	Boże, Ty w Sercu Twojego Syna, zranionym naszymi grzechami, dajesz nam niewyczerpane skarby miłości, spraw, abyśmy składając Mu hołd naszego oddania się, spełniali także obowiązki należnego zadośćuczynienia.	Kompozycja nowa. Bruy I: Or 389
Secreta	Respice, quaesumus, Domine, ad ineffabilem Cordis dilecti Filii tui caritatem: ut quod offerimus sit tibi munus acceptum et nostrorum expiatio delictorum.	Panie, nasz Boże, wejrzyj na niewysłowioną miłość Serca Twojego Syna, który wydał się za nas, aby przez Jego zasługi nasz dar stał się miłą Tobie Ofiarą i zadośćuczynieniem za nasze grzechy.	Kompozycja nowa. Bruy I: Secr 983
Postcom- munio	Praebeat nobis, Domine Iesu, divinum tua sancta fervorem, quo dulcissimi Cordis tui suavitate percepta, discamus terrena despiciere, et amare caelstia.	Panie Jezu, spraw, by święte Twoje tajemnice zapaliły nas Twą Boską żarliwością, abyśmy przejęci słodyczą najświętszego Serca Twego, nauczyli się gardzić rzeczami ziemskimi, a miłować niebieskie.	Kompozycja nowa (zob. <i>Egredimini</i>). Bruy I: Post 829; zob. Bruy II, 829 (<i>początek</i> n° 828; <i>zakończenie</i> n° 970)

W tym miejscu trzeba wskazać na różnice pierwszego formularza z 1929 roku w stosunku do mszy *Cogitationes* z 1970⁵⁰, która nie zmienia koncepcji i istoty pierwotnego schematu, ale jednak pewne modyfikacje są na tyle ważne, że trzeba je jasno wymienić.

Po pierwsze, chodzi o to, że w Mszałe Rzymskim Pawła VI pojawiają się dwa formularze – uroczysty i wotywny, wraz z własnym zestawem czytań ułożonych w cyklu ABC na uroczystość, a także obfitym i różnorodnym zestawem czytań do wyboru na wotywę (zob. tab. 7)⁵¹. W cyklu „A” czytań na uroczystość wszystkie teksty biblijne zorientowane są na tematykę *Serca cichego i pokornego*, przygarniającego do Siebie *utrudzonych i obciążonych* (por. Mt 11, 25-30), bo tak właśnie Ewangelista Mateusz rozumie tajemnicę Jezusa. Za to w cyklu „C” – według Łukasza i tekstów dobranych do tej perykopy mamy spojrzeć na Jezusa – Pasterza, który szuka grzeszników (owiec). W końcu św. Jan, jako wierny świadek prowadzi nas pod Krzyż i każe kontemplować *Tego, którego przebili* (cykl „B”). To są

⁵⁰ Źródłami formularza z 1970 roku tutaj się nie zajmujemy, gdyż to było przedmiotem osobnego opracowania; por. W. Mocydlarz, *Serce Jezusa w liturgii*, Kraków 2009.

⁵¹ Por. *Missale romanum ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo lectionum missae*. Editio typica. Typis polyglottis Vaticanis 1969, s. 77, 334-336, nn. 171-173, 910-915.

wielkie tematy cyklu A-B-C, które prowadzą nas do odkrycia tajemnicy Serca Bożego. Jednak, jak widać, to wotywa została wyposażona w najbogatszy zestaw czytań do wyboru (tab. 7).

Po drugie, do reformy soborowej, odprawiający miał tylko jeden formularz tej mszy do dyspozycji, którym mógł się posługiwać, zarówno w święto, jak i np. w pierwsze piątki miesiąca. Ponadto, wiemy, że po reformie drugiego Soboru Watykańskiego oktawa tej uroczystości została zniesiona.

Po trzecie, *Cogitationes* (1970) posiada także formularz na wotywę, przy czym odprawiający może posłużyć się przy tej okazji formularzem z uroczystości, a jeśli już wotywnym, to z nową, aczkolwiek przejętą ze mszy *Egredimini* kolektą (*Fac nos...*), która jest jej niewielką przeróbką.

Zestawienie czytań na uroczystość i wotywę mszy *Cogitationes* (1970 r.) (tab. 7)

<i>Ordo lectionum missae</i>	Cykl A (n. 171)	Cykl B (n. 172)	Cykl C (n. 173)	Wotywa (nn. 910-915)
Czyt. I	Pwt 7, 6-11	Oz 11, 1b.3-48c-9 (Hbr 1, 3-4.8c-9)	Ez 34, 11-16	910. <u>L.I.</u> : poza okresem pasch.: (1.) Ez 34, 4b-6.8-9; (2.) Pwt 7, 6-11; (3.) Pwt 10, 12-22; (4.) Iz 49, 13-15; (5.) Jr 31,1-4; (6.) Ez 34,11-16; (7.) Oz 11, 1b.3-48c-9 (Hbr 1.3-4.8c-9) 911. <u>L.I.</u> : okres pasch.: (1.) Ap 3, 14b.20-22; (2.) Ap 5, 6-12
Ps resp.	Ps 102, 1-2.3-4.6-7.8.10; R.(w.17)	Iz 12, 2-3.4bcd.5-6; R.(w.3)	Ps 22, 1-3a.3b-4.5.6; R.(w.1)	912. <u>Ps. R.</u> : (1.) Iz 12, 2-3.4bcd.5-6; R.(w.3); (2.) Ps 22, 1-3a. 4bcd.5-6; R.(w.1); (3.) Ps 24, 4bc-5ab.6-7bc.8-9.10.14; R.(w.6a); (4.) Ps 32, 1-2.4-5.11-12.18-19.20-21; R.(w.5b) lub (Mt 11, 29b); (5.) Ps 33, 2-3.4-5.6-7.8-9.17-18.19.23; R.(w.9a); (6.) Ps 102, 1-2.3-4.6-7.8.10; R.(w.17)
Czyt. II	IJ 4, 7-16	Ef 3, 8-12.14-19	Rz 5, 5-11	913. <u>L.II.</u> : (1.) Rz 5, 5-11; (2.) Ef 1, 3-10; (3.) Ef 3, 8-12; (4.) Ef 3, 14-19; (5.) Flp 1, 8-11; (6.) IJ 4, 7-16
Alleluja	Mt 11, 29ab	(=n.171), lub IJ 4, 10b	(=n. 171-172) lub J 10, 14	914. <u>All.+vs.</u> : (1.) Mt 11, 25; (2.) Mt 11, 28; (3.) Mt 11, 29ab; (4.) J 10, 14; (5.) J 15, 9; (6.) IJ 4, 10b
Ewang.	Mt 11, 25-30	J 19, 31-37	Łk 15, 3-7	915. <u>Ev.</u> : (1.) Mt 11, 25-30; (2.) Łk 15, 1-10; (3.) Łk 15, 1-3. 11-32; (4.) J 10, 11-18; (5.) J 15, 1-8; (6.) J 15, 9-17; (7.) J 17, 20-26; (8.) J 19, 31-37

Natomiast jeśli chodzi o same oracje, to Msza *Cogitationes* z 1929 roku otrzymała nową kolektę w stosunku do *Miserebitur*, a uroczysty posoborowy formularz *Cogitationes* (1970) przejął kolektę z *Miserebitur* z kilkoma istotnymi poprawkami w drugiej swej części, a jednocześnie zachował jako drugą kolektę (*Deus, qui nobis*) tę z 1929 roku. Jest to więc msza, która w formularzu przeznaczonym na uroczystość ma dwie kolekty, która jakby łączy w sobie całą dawną tradycję mszy o Sercu Jezusa.

Modlitwa nad darami ze mszy *Miserebitur* nie przetrwała w następnych, nowszych schematach tego formularza, natomiast we mszy *Cogitationes* z 1929 oraz 1970 roku jest ona taka sama. Pojawia się również nowa *super oblata* (*Deus, Pater misericordiarum*) w wersji przeznaczony na wotywę aktualnego formularza.

Najbardziej zróżnicowana jest modlitwa po Komunii w każdej wersji formularza. Są pewne wspólne wątki, które się powtarzają, które czynią aluzję do poprzednich tekstów (por. syntagmy: *à superbis saeculi vanitatibus abhorrere* albo *salutaribus sacramentis* (1765); *discamus terrena despicere et amare caelestia*, 1929; *Sacramentum caritatis* (urocz. 1970); *mereamur in caelis* albo *Tui sacramenti caritatis* (wotywa 1970)). Oracja ta, tak naprawdę, w większych partiach tekstu nigdy się nie powtarza.

Od czasów zatwierdzenia *Miserebitur* (1765) oracja ta przeszła największe przeobrażenia, a właściwie w jej nowszych wersjach nastąpiło prawie całkowite zerwanie z pierwowzorem tej mszy. *Cogitationes* posiada więc już w każdej następnej wersji modlitwy po Komunii praktycznie nowe oracje (zob. tab. 8). Pojawia się także w drugim, tj. posoborowym formularzu *Cogitationes* nowa prefacja mówiąca o bezgranicznej, niepojętej miłości Chrystusa: «*Qui, mira caritate...*».

**Oracje mszy *Miserebitur* (1765) oraz *Cogitationes* (1929 i 1970)
zestawienie porównawcze (tab. 8)**

Msza temat	Miserebitur 1765 miłość miłosierna	Cogitationes 1929 zadośćuczynienie	Cogitationes 1970 <i>uroczystość</i> Miłość Syna Bożego, zadośćuczynienie	Cogitationes 1970 <i>wotywa</i> Miłość Chrystusa
K 1	<u>Concede, quaesumus, omnipotens Deus</u> , ut qui, <i>in sanctissimo</i> dilecti Filii tui Corde gloriantes, prcipua in nos caritatis <i>eius beneficia recolimus, eorum pariter et actu delectemur et fructu.</i>	-----	<u>Concede, quaesumus, omnipotens Deus</u> , ut qui, dilecti Filii tui Corde gloriantes, <i>eius</i> praecipua in nos <i>beneficia recolimus</i> caritatis, de illo donorum fonte caelesti supereffluentem gratiam mereamur accipere.	<u>Fac nos, Domine Deus</u> , Cordis Filii tui virtutibus indui et affectibus inflamari, ut, eius imagini conformes effecti, aeternae redemptionis mereamur esse participes. (= <i>Egredimini</i>)
K 2	-----	<u>Deus</u> , qui nobis in Corde Filii tui, nostris vulnerato peccatis, infinitos dilectionis thesauros misericorditer largiri dignaris, concede, quaesumus, ut, illi devotum pietatis nostrae praestantes obsequium, dignae quoque satisfactionis exhibeamus officium.	<u>Deus</u> , qui nobis in Corde Filii tui, nostris vulnerato peccatis, infinitos dilectionis thesauros misericorditer largiri dignaris, concede, quaesumus, ut, illi devotum pietatis nostrae praestantes obsequium, dignae quoque satisfactionis exhibeamus officium.	-----

MnD	<p><u>Tuere nos, Domine,</u> tua tibi holocausta offerentes: ad quae ut ferventius corda nostra praeparentur, flammis adure tuae divinae caritatis.</p> <p><i>[secrta]</i> (= <i>Sciens Jesus</i>)</p>	<p><u>Respice, quaesumus,</u> <u>Domine,</u> ad ineffabilem Cordis dilecti Filii tui caritatem, ut quod offerimus sit tibi munus acceptum et nostrorum expiatio delictorum.</p> <p><i>[secrta]</i></p>	<p><u>Respice, quaesumus,</u> <u>Domine,</u> ad ineffabilem Cordis dilecti Filii tui caritatem, ut quod offerimus sit tibi munus acceptum et nostrorum expiatio delictorum.</p> <p><i>[secrta]</i></p>	<p><u>Deus, Pater</u> <u>misericordiarum,</u> qui propter nimiam caritatem, qua dilexisti nos, Unigenitum tuum nobis ineffabili bonitate donasti, praesta, quaesumus, ut, cum ipso in unum consummati, dignum tibi offeramus obsequium.</p> <p><i>[super oblata]</i></p>
MpK	<p>Pacificis pasti deliciis et salutaribus sacramentis <u>te supplices exoramus,</u> <u>Domine Deus noster:</u> ut qui mitis es et humilis corde, nos a vitiorum labe purgatos, propensius facias a superbis saeculi vanitatibus abhorre.</p>	<p><u>Praebeant nobis,</u> <u>Domine Iesu,</u> divinum tua sancta fervorem, quo dulcissimi Cordis tui suavitate percepta, discamus terrena despicere, et amare caelestia.</p> <p>(= <i>Egredimini</i>)</p>	<p>Sacramentum caritatis, <u>Domine,</u> sancta nos faciat dilectione fervere, qua, ad Filium tuum semper attracti, ipsum in fratribus agnoscere discamus.</p>	<p>Tui sacramenti caritatis participes effecti, <u>clementiam</u> <u>tuam, Domine,</u> <u>suppliciter</u> <u>imploramus,</u> ut Christo conformemur in terris, et eius gloriae consortes fieri mereamur in caelis.</p>

W krótkim podsumowaniu warto spojrzeć na wszystkie formularze jeszcze raz, by uchwycić ich podobieństwa i różnice (zob. tab. 9). Pierwsza refleksja, która się nasuwa, to fakt, że sama ilość formularzy mszy o Najświętszym Sercu Jezusa wskazuje już na ogromne zróżnicowanie tekstów i tematów w nich zawartych. Jakie więc są główne tematy i jak są rozłożone w nich akcenty? Msza *Miserebitur* – jako pierwszy schemat wyłaniający się z ustanowienia Święta w 1765 roku pragnie tak ująć istotę kultu, by uniknąć niesłusznych zarzutów ze strony jansenistów. Dlatego wskazuje na *miłość miłosierną*, a nie na samo fizyczne Serce Jezusa. Idąc dalej – podobnie msza *Venite ad me* kieruje naszą uwagę na miłość, podkreślając jej słodycz (*dulcedo amoris*) – coś, co jest zrozumiałe tylko dla mistyków i mnichów. Natomiast formularz *Egredimini* próbuje w podobnej tematyce swej eucharystii (*suavitas amoris*) powrócić do źródeł, by uniknąć zarzutu „nowości” (by nie powiedzieć „nowinkarstwa”), ale wpada w pułapkę pewnej niespójności i małej wyrazistości.

Od *Miserebitur* do *Cogitationes*
porównawcze zestawienie formularzy (tab. 9)

Nazwa formularza, Temat mszy	<i>Miserebitur</i> 1765 miłość miłosierna	<i>Venite ad me</i> 1771? miłość (<i>dulcedo amoris</i>)	<i>Egredimini</i> 1778 miłość (<i>suavitas amoris</i>)	<i>Sciens Jesus</i> 1921 miłość w Eucharystii	<i>Cogitationes</i> 1929 zadośćuczynienie	<i>Cogitationes 1970:</i> miłość Syna Bożego, zadośćuczynienie u=urocz. (ABC) w=wotywa
Części Mszy↓						
introit	Lam 3, 32.25	Mt 11, 28-29	Pnp 3, 11	J 13, 1	Ps 32, 11.19	u,w=Ps 32, 11.19
psalm	88: Misericordias	17,8: Diligam	44: Eructavit	97,1: Cantate	32: Exultate	
epistoła	Iz 12, 1-6	Iz 53, 4-8	Ef 3, 8-9.14-19	Ef 3, 8-19	Ef 3, 8-9.14-19	
graduał	Lam 1, 12	Iz 12, 3.5	Mt 21, 5; Iz 42, 4.2	Iz 12, 6	Ps 24, 8-9	
<i>V.</i>	J 13, 1	Iz 19, 34		Iz 12, 4		
<i>V. Allel.</i>	Mt 11, 29	Ap 1, 4.5	Mt 11, 29	Zach 9, 17	Mt 11, 29	u=(A: Mt 11, 29ab; B: =A, vel: 1J 4, 10b; C: =AB, vel: J 10,14) w=(Mt 11, 25; 11, 28; 11, 29 ab; J 10, 14; 15, 9; 1J 4, 10b)
sekwencja		« <i>Venite, cuncti, currite</i> »				
tractus	Ps 21, 7-8.15	Ps 68, 9	Ps 21, 7-8.15	Ps 35, 8-10	Ps 102, 8-10	
<i>V.</i>		Ps 68, 21-22		Zach 9, 17		
TP	Ps 29, 3-4.12	Ha 3, 18	Ps 29, 3-4.12	Ps 67, 4.11	Mt 11, 29.28	
<i>V.</i>		Ap 1, 4.5				
Ewangelia	J 19, 31-35	J 19, 31-37	J 15, 9-16	Łk 22, 15-20	J 19, 31-37	u=(A: Mt 11, 25-30; B: J 19, 31-37; C: Łk 15, 3-7) w=(Mt 11, 25-30; Łk 15, 1-10; 15, 1-3.11-32; J 10, 11-18; 15, 1-8; 15, 9-17; 17, 20-26; 19, 31-37)
ofertorium	Ps 102, 2.5	Ef 5, 2	1Krn 29, 17.18	Ps 30, 20	Ps 68, 21. TP 39,7-9	
Prefacja	de Cruce: « <i>Qui salutem...</i> »	« <i>Qui sacrum Cor...</i> »	de Nativitate (ab Septuag. usque ad Pent.: de Cruce)	de Nativitate; « <i>Qui pridie quam pro no-bis immolare-tur in ara Crucis...</i> »	« <i>Qui Unigenitum tuum in Cruce pendentem lancea militis...</i> » (propria)	u,w=De immensa caritate Christi: « <i>Qui, mira caritate...</i> »
communio	Ps 68, 21	Pwt 6, 13	Ps 33, 9; 99, 5	Mt 28, 20	J 19, 34. TP J 7, 37	u,w=J 7, 37-38; vel: J 19, 34

Najbardziej zadziwia nas msza *Sciens Jesus*, która była właściwą reakcją na jansenizm, ale także – w dalszej historycznie perspektywie – na protestantyzm. Można by powiedzieć, że tematyka miłości w Eucharystii to właściwy kierunek, uzupełniający historiozbowcze doświadczenie opisane u św. Jana w scenie spod Krzyża. Ale *Sciens Jesus* jest przeznaczona na czwartek, więc jakby siłą faktu kieruje nas na Wieczernik. Formularz ten, w oderwaniu od pozostałych, traciłby grunt pewnego „cursus”, w którym utrzymane są pozostałe kompozycje. Nabiera zaś ogromnego znaczenia w koegzystencji z innymi, bo wspaniale je uzupełnia. W końcu – *Cogitationes* 1929 i 1970 to teksty, które odwołują się w swej istocie do środków zbawczych, do Odkupienia, które dokonuje się w Jezusie Chrystusie poprzez zadośćuczynienie w miłości Syna Bożego, która objawiła się w Jego przebitym Boku i Sercu. Teologiczne treści tej mszy są bardzo bogate, ale domagają się nieustannego pogłębiania i przepracowywania w optyce Wcielonego Słowa Bożego.

Pastoralne idee mszy o Najświętszym Sercu Jezusa

Na koniec podjętych analiz poszczególnych formularzy mszalnych – począwszy od *Miserebitur*, a skończywszy na *Cogitationes*, których teologiczne bogactwo i przesłanie ich treści nie jest jeszcze ciągle do końca odkryte trzeba podjąć także wyłaniające się z nich problemy pastoralne, w zależności od ich przeznaczenia i zawartych w nich wiodących, teologicznych idei. Na pewno pierwszym palącym problemem o charakterze pastoralnym, a nie tylko jurydycznym w okresie XVII, XVIII i XIX w. był brak aktywnego, w miarę regularnego i pełnego uczestnictwa w Eucharystii, a zwłaszcza przyjmowania Komunii świętej⁵². Wysiłki protagonistów kultu Serca Jezusa, w tym szczególnie jezuitów, mające na celu wprowadzenie częstej Komunii świętej, niewątpliwie zostały wsparte wprowadzeniem formularza mszy *Sciens Jesus* – ku czci Eucharystycznego Serca Jezusa. Schemat tej mszy bowiem koncentrował wiernych i celebransów na tajemnicy Eucharystii i Wielkiego Czwartku. Uzupełniał też rozważania nad naturą i przedmiotem kultu o ważny element obecności Chrystusa i pełnię Jego Miłości jako Boga do czło-

⁵² Złożyły się na to różnorodne czynniki (od XIII aż do XIX w.), począwszy od tych, które doprowadziły do praktyki Komunii św. pod jedną postacią (*periculum effusionis* Krwi Pańskiej; rozpowszechnienie się Komunii duchowej czy też pragnienia oglądania Hostii), poprzez traktowanie Eucharystii jako *mysterium tremendum*, oraz negatywny wpływ reformacji, a następnie jansenizmu (domagający się doskonałej miłości jako warunku Komunii) i modernizmu poddającego w wątpliwość wszystkie podstawowe elementy naszej wiary; B. Nadolski, *Komunia eucharystyczna*, w: *Leksykon liturgii*, tenże (opr.), Poznań 2006, s. 660, 668; tenże, *Uczestnictwo w liturgii*, w: *Leksykon liturgii*, s. 1652.

wieka, która się ukrywa i jednocześnie udziela mu w Eucharystii, bo w niej bije Serce Boga jako źródło życia, z którego to czerpiemy wszelkie łaski zbawcze.

Inną formą pastoralnego ożywienia wiernych był wzrost ich aktywności na polu uczestnictwa i odpowiedzialności za życie oraz funkcjonowanie Kościoła. Zaowocowało ono, powiedzmy – posługując się podręcznikowym sformułowaniem – *przywróceniem hierarchii Ludowi Bożemu*⁵³. W okresie tak zwanej teologii pastoralnej klerykalnej można było dostrzec tendencję stawiania episkopatu poza, ponad przedmiotem badań tej nauki, co mogło sprawiać wrażenie, jakby wnioski z niej płynące nie dotyczyły episkopatu, tylko poszczególnych wiernych. Otóż aktywność wiernych domagająca się zatwierdzenia poszczególnych formularzy mszy o Sercu Bożym powodowała – parafrazując powyższe określenie – *zbliżenie się episkopatu do wiernych*. Formularze, zwłaszcza te używane w kościołach lokalnych na terenie Francji (XVIII w.), stawały się przedmiotem badań i po wielu interpelacjach i prośbach były zatwierdzane dla większej społeczności wiernych. Powstawały także nowe, które by odpowiadały zapotrzebowaniom płynącym z pobożności wiernych (*Egredimini*). Ten mechanizm naprawdę przybliżał duchowieństwo do wiernych i odwrotnie, bo wszyscy, zgodnie z modlitwą płynącą z Wieczernika, z czasem stawali się „jedno” na fundamencie łaski chrztu świętego, oddając się i poświęcając czci Serca Jezusa, z którego przecież wypływa jego sakramentalne źródło.

W teologii pastoralnej, która weszła na uniwersytety i zaczęła istnieć jako nauka około roku 1777⁵⁴, powstaje pytanie, czy msze *Miserebitur* i *Egredimini* (wraz z następnymi formularzami XVIII w., XIX w. aż do *Cogitationes* XX w.) nie stanowią fundamentu rozwoju nauk (liturgiki wraz z jej pastoralną apropiacją)? Na polu liturgicznym to one bowiem były impulsem pobudzającym episkopaty i dykasterie watykańskie do działania, którego owocem było oficjalne potwierdzenie kultu Serca Jezusa połączone z określeniem i zdefiniowaniem jego natury doktrynalnej, co szczególnie uwidacznia się w encyklice Piusa XII *Haurietis aquas*⁵⁵. Na uwagę zasługuje także fakt, że od strony pastoralnej zaistniały one oddolnie jako echo petycji królów i innych możnowładców (od 1765 r.). Licznie powstające formularze mszy o Sercu Jezusa, przyczyniając się wydatnie do szerzenia się kultu, miały także swój wydzźwięk o charakterze społecznym. Zostały one bowiem zwieńczone powszechnym co do zakresu aktem religijnym, którego dokonał papież Leon XIII 11 czerwca 1899 r., decydując się na ofiarowanie całego rodzaju ludzkiego Najświętszemu Sercu Jezusa⁵⁶. Dwa tygodnie przed tym publicznym

⁵³ Autor artykułu powołuje się na ks. F. Blachnickiego; por. W. Przygoda, *Istota i posłannictwo Kościoła*, w: *Teologia pastoralna fundamentalna*, t. 1, R. Kamiński (red.), Lublin 2000, s. 128-129.

⁵⁴ Por. R. Kamiński, *Historyczny rozwój teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna fundamentalna*, Kamiński (red.), s. 61-72.

⁵⁵ Por. Pius XII, *Litterae Encyclicae „Haurietis aquas”*, AAS 48 (1956) s. 309-353.

⁵⁶ Akt ten rozpoczął się on od słów „O Jezu najśladzszy, Odkupicielu rodzaju ludzkiego [...]”.

aktem (25. V.) wydał encyklikę *Annum Sacrum*⁵⁷, w której wyjaśnił jego naturę, skutki oraz znaczenie oddania się Odkupicielowi ludzkości i całego świata. Miało to ogromne znaczenie pastoralne wobec zbliżającego się Roku Jubileuszowego (1900), który miał wprowadzić cały ówczesny świat w dwudziesty wiek.

Msza *Cogitationes*, począwszy od 1929 r., jak również te wcześniejsze, otwierają Kościół i wiernych na tzw. „podstawowe funkcje” Kościoła w takim sensie, w jakim widzi je Karl Rahner i niektórzy teologowie jemu współcześni w okresie drugiego Soboru Watykańskiego⁵⁸. Według Rahnera do sześciu podstawowych funkcji Kościoła, będących najważniejszymi jego zakresami, w których on sam się wypełnia (aktualizuje), należą: „przepowiadanie Słowa, służba Boża (kult), szafarstwo sakramentów, dyscyplina Kościoła, życie chrześcijańskie oraz caritas”⁵⁹. Tak ujęte podstawowe funkcje (niem.: *Die Grundfunktionen der Kirche*), których treści teologiczne bardziej obecnie są rozwijane niż te, które wiążą się z czterema *notami* (właściwościami Kościoła)⁶⁰, w pełni aktualizują się, a nawet wypływają z treści zawartych w *Cogitationes* oraz formularzach go poprzedzających. Znajdziemy w nich elementy kerygmaticzne związane z tekstami biblijnymi mówiącymi o przebitym Boku Jezusa. Będą też elementy służby Bożej, chociażby w tekstach *Egredimini* koncentrujących naszą uwagę na temacie Wieczernika i Eucharystii. Odnajdziemy także syntagmy podkreślające szafarstwo sakramentów, zwłaszcza w modlitwach nad darami omawianej eucharystii. Wszystkie formularze, a niektóre wyróżniają się tym bardziej od pozostałych, że posiadają wyraźne zachęty (egzortacje) moralne do przemiany życia chrześcijańskiego i zachowania dyscypliny kościelnej, zachęcają także do częstej Komunii

⁵⁷ Por. Leon XIII, *Litterae Encyclicae „Annum Sacrum”*, w: Leonis XIII P. M., *Acta*, 19 (1899), s. 71-80.

⁵⁸ Rahner porusza ten temat w kilku artykułach, rozprując różne jego aspekty. Stosuje pojęcie „podstawowej funkcji Kościoła”, gdy: 1) rozważa ich miejsce i rolę w teologii pastoralnej; 2) mówi o istocie i niezależności misji całego Kościoła; oraz 3) traktuje sakramenty jako podstawowe funkcje Kościoła; por. K. Rahner, *Die Grundfunktionen der Kirche: Theologische und pastoraltheologische Vorüberlegungen*, w: *Handbuch der Pastoraltheologie: Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, t. 1, Freiburg im Breisgau 1972, s. 216-219. Kolejno: K. Rahner, *Wesen und Eigenständigkeit der äußeren Mission als Grundfunktion der ganzen Kirche*, w: *Handbuch der Pastoraltheologie: Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, t. 2/2, Freiburg im Breisgau 1972, s. 52-62. Na temat sakramentów: K. Rahner, *Die Sakramente als Grundfunktion der Kirche*, w: *Handbuch der Pastoraltheologie*, t. 1, s. 323-332.

⁵⁹ Por. tenże, *Die Grundfunktionen der Kirche*, s. 216-219.

⁶⁰ Chodzi oczywiście o obowiązującą i wyznawaną prawdę na temat Kościoła, który jest „jedyn, święty, katolicki i apostołski”. Szafowanie „notami” (znamionami), które Kościół otrzymał od Chrystusa jako kryterium autentyczności (eklezyjalności), było często w historii źródłem niezgody i przeszkodą na drodze do ekumenizmu, na zasadzie – my mamy noty, więc jesteśmy prawdziwym Kościołem, a wy nie, więc nie przysługuje wam miano kościoła. Dlatego też dialog na płaszczyźnie podstawowych funkcji bardziej pozwala na ekumeniczne zbliżenie się wspólnot eklezyjalnych, niż dowodzenie argumentacją płynącą ze znamion.

świętej. Podstawowym tematem i nicią przewodnią tych tekstów i schematów mszy o Sercu Jezusa jest jednak Miłość Boża (*caritas*), którą Rahner traktował jako podstawową funkcję, w której Kościół wypełnia swoją misję.

Rahner walczył także o właściwie miejsce i rolę laikatu w Kościele⁶¹, a wydaje się, że już w okresie formowania się pierwszych formularzy mszy, o których mówiliśmy, dokonywało się odzyskiwanie właściwego miejsca i jego roli w Kościele, nie tylko poprzez aktywniejsze uczestnictwo w życiu sakramentalnym (zwłaszcza Eucharystii), ale także poprzez usilne starania o ustanowienie święta Serca Jezusa wraz ze mszą i oficjum, jak również dalszy rozwój tego kultu. Znamienne są słowa niemieckiego teologa o roli i zadaniach laikatu: „Gdyby laicy w sposób doskonały wypełniali swe zadania w dziedzinie apostołstwa, przyznane im tylko na pozór w *ograniczony sposób*, to świat w przeciągu pół wieku byłby chrześcijański”⁶². Wydaje się jednak, że na ile mogli, to świeccy wypełniali już swą misję, począwszy od XVII i XVIII w., w odniesieniu do powstania święta Najświętszego Serca Jezusa oraz rozwoju jego liturgicznego kultu.

Zakończenie

Pokazaliśmy, jak zmieniały się koncepcje teologiczne formularzy mszalnych ku czci Bożego Serca, zwłaszcza tych, które poprzedziły aktualny jej tekst w Mszale rzymskim Pawła VI. Można powiedzieć, że stanowiły one dla Ludu Bożego i jego pobożności jakby jego swoiste *lex vivendi*, które tworzyło się na żywo, na oczach całego świata. Mogliśmy się także przekonać, jak bardzo eklezjologia tamtych czasów zaważyła na rozwoju treści teologicznych zawartych w tekstach euchologii mszalne – począwszy od stosowania założeń teologii pasterskiej aż do aktywnego uczestnictwa w misterium paschalnym Chrystusa w okresie odnowy liturgicznej.

Trzeba stwierdzić, że omówione teksty mszy stanowiły wyłom w ówczesnej eklezjologii, której teologia pasterska była jakby z założenia podporządkowana. Euchologia mszy o Najświętszym Sercu Jezusa respektowała bowiem w pełni ówczesny stan badań, oraz świadomości eklezjologii w rozumieniu, tożsamości Kościoła i roli pasterza względem wiernych. Z drugiej strony jednak, tematyka zjednoczenia z Sercem Jezusa zawarta w formularzach otwierała uczestników eucharystycznego misterium na częstą Komunię świętą i pomogła przełamać chłód jansenizmu a tematyka Miłości ożywiła aktywny i personalny związek z Oso-

⁶¹ Por. M. Kalinowski, *Podmiot duszpasterstwa*, w: *Teologia pastoralna*, Kamiński (red.), s. 395-400.

⁶² Por. tamże, s. 416.

bą Wcielonego Słowa. Treści poszczególnych formularzy mszalnych poruszają tematykę miłości miłosiernej Jezusa (*Miserebitur*) albo w nurcie mistycznym – miłości w sensie *dulcedo amoris* (*Venite ad me*), czy też *suavitas amoris* (*Egredimini*), która miała być powrotem do koncepcji zawartych w starożytnych sakramentarzach. Nowsze schematy mszy o Sercu Jezusa cechowały się już większą różnorodnością i próbowały pogłębiać koncepcje treści teologicznych w nich zawartych: albo koncentrowały się na tematyce Eucharystii (*Sciens Jesus*), wskazując na źródło miłości i przykład służby w postawie Jezusa, albo na ukazywaniu Jego miłości jako Syna Bożego w kluczu *satisfactio* (zadośćuczynienia, wynagrodzenia) – *expiatio*, *propitiatio*, *reparatio* (odpokutowania, prześlągania, naprawy), którego On dokonał za nas i dla nas. Obecna jest w tym także idea konieczności zadośćuczynienia ze strony człowieka, wynagradzania Bożemu Sercu za popełnione grzechy własne i całego świata. Tematy te wymagają oczywiście pogłębienia biblijnego, patrystycznego oraz teologicznego od strony liturgicznej i pastoralnej. Sięganie do źródeł liturgicznych i ich inspiracji pomoże uchronić kult Serca Jezusa przed spłyceniem i dać nowy impuls do jego dynamicznego rozwoju.